

מאמר מערכת

השמיטה הצדקה והענוה

ר"א בן בירתותא אומר
 תן לו משלו שאתה
 ושלך שלו, וכן בדוד
 הוא אומר כי ממך הכל
 ומידך נתנו לך.
 אבות ג, ח

להבין מדוע תולה התורה (ויקרא כא) את מצות שמיטה ב"כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם" דוקא. ומדוע אומרת התורה "ושבתה הארץ שבת לה" שש שנים תזרע וכו' והשביעית תשמטנה" וכו'. לכאורה היה צריך לכתוב להפך. קודם "שש שנים תזרע" וכו' והשביעית תשמטנה" ואחר כך "ושבתה הארץ שבת לה". גם צריך להבין מדוע אמרו רז"ל (כתובות כה, א) שבחלה נחתיבו ישראל מיד כשנכנסו לארץ אבל בתרו"מ ובשמיטה ויובל וביכורים לא נחתיבו אלא לאחר י"ד שנה של כיבוש וחילוק. מה נשתנו אלו מחלה.

דקדוקים אלו ועוד, עמד עליהם הרב הגדול מהר"ם בן חביב זלה"ה בדרשותיו (נד"מ מכ"י, ירושלים תש"ס) פרשת בהר. ומכיון שדבריו ערבים ונכוחים נביא תוכן דבריו: ה' ציונו בשביעית שלא לזרוע השדה ולהפקירה ללמד דעת את העם שיכירו וידעו כי לה' הארץ ומלואה וכמ"ש בסנהדרין (לט, א): "אמר הקב"ה לישראל זרעו שש והשמיטו שבע כדי שתדעו שהארץ שלי"; "ולא ירום לבבכם בשבח ארצכם ותשכחו עול מלכותו". רש"י. וכתב הראנ"ח בדרשותיו בפרשת כי תבוא שלכאורה לפי זה היה ראוי לעשות הרבה שנים שמיטה כדי שלא ירום לבב אנוש לומר שהוא אדון הארץ, אלא שהקב"ה רחמן ואינו מחמיר עליהם ליסרם ולצוותם לעשות הרבה שמיטות. באופן שהטעם במצות שמיטה להורות כי גרים אנחנו, ואין הארץ מוחזקת בידינו. ויראה שגם תרומות ומעשרות וביכורים טעמם הוא כדי שנדע שהארץ שייכת להקב"ה וגרים ותושבים אנו בה. ולכן בי"ד שנים של כיבוש וחילוק שעדין לא נתברר חלקו של כל אחד, ואין שום אדם מחזיק עצמו לאדון על הארץ, אין צריך לביכורים ושמיטה ותרומה. אמנם אחר י"ד שנה של כיבוש וחילוק, אפשר שיטעה אדם ויחשוב כי הוא אדוני הארץ על כן ציונו במצוות הנ"ל, להורות שאנו נחשבים רק כאריסים ולא אנו אדוני הארץ.

וזה רמז הכתוב באומרו "כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם", דדוקא משתבואו לארץ המיוחדת "אשר אני נותן לכם" כלומר לכל אחד יש כבר חלקו המיוחד - "ושבתה הארץ שבת לה" כלומר לשם ה', ולא לצורכם, להבראת הארץ כדרכם של עובדי אדמה שמוכירים שנה וכו'. אלא "שבת לה". לבלתי ירום לבב העשירים על העניים לומר שהמה אדוני הארץ, אלא ידעו הכל שאין הארץ אלא פקדון בידם.

וידוע דישאל נקראו בנים ועבדים לה'. בנים - כשעושים רצונו של מקום, ועבדים - כשאנשים עושים רצונו של מקום. והיינו דתנן באבות: "תן לו משלו וכו' וכן בדוד הוא אומר כי מידך הכל" וכו'. ללמד שאל יחשוב אדם שנותן צדקה ועושה רצונו של מקום שהוא כבן להקב"ה וירום לבבו על אחיו העני, בחושבו שמשלו הוא נותן, אלא ידע שהכל הוא של הקב"ה. והביאה המשנה ראייה מדוד שהיה אדם גדול, מלך ועשיר, ולא החזיק טובה לעצמו כלל, ואמר "כי ממך הכל ומידך נתנו לך". וזהו טעם מצות שביעית שיד הכל שווה בו, לבל ידמה האדם ששלו הם הנכסים, אלא יחזיק עצמו לעבד להקב"ה דיד עבד כיד רבו ולא נותן משלו כלום. וכך יעשה המצוה בשלימות כולה קדש לשם ה'. [ואפשר ליישב בזה מה שהקשה בעל התניא זלה"ה בתחילת ספרו, סתירה במאמרי רז"ל, דפעם א' אמרו אל תהיה רשע בפני עצמך. ופעם א' אמרו אפי' כל העולם אומרים לך צדיק אתה תהיה בענין כרשע. ולהנ"ל ניחא, דבבואו לעשות צדקה וחסד עם אחרים אל יחשוב עצמו כבן להקב"ה שעושה רצונו והוא צדיק. אלא יחזיק עצמו כעבד, שאינו משלו. ודייקא נמי דקאמרי אפי' כל העולם אומרים לך צדיק וכו'. דהנותן צדקה דרך המקבלים לפרסם שהוא צדיק ונותן וכו'. בזה דווקא תהיה בענין כרשע דהיינו כעבד כנ"ל. אבל בעלמא אל יחזיק עצמו לרשע וכו' ודוק].

גליון מס' 34 עוסק:

- א. את הגליון אנו פותחים בחלק השביעית מתוך ספר "שלום ירושלים" להג"ר אברהם אלזראקי זלה"ה, שכבר פירטנו אודות ספר זה ומחברו בגליון הקודם. בגליון זה מתפרסם המאמר שכתב אודות מנין שנות השמיטה, עם תיקונים רבים עפ"י כת"י, ועם ביאורים וצינונים מאת חו"ר המכון.
- ב. חלק ראשון מתוך מאמרו של מו"ר הג"ר שמ"ע שליט"א מורה דרכו של המכון, בענין גבולות עבר הירדן, ואנו תקוה שמאמר זה יפתח סדרת מאמרים בנושא גבולות הארץ, שאנו מאד זקוקים להכרעות הלכתיות בנושא חשוב זה.
- ג. מאמר אקטואלי לקראת חג הפורים הבעל"ט בדין "משלוח מנות מפירות שביעית" מאת יו"ר המכון הרב שניאור ז. רווח שליט"א.
- ד. מאמר בדין "שביעית בפרחים" מאת הגאון רבי אליהו לוי שליט"א ראש בית מדרש לרבנים "יד הרב ניסים" בירושלים.
- ה. מאמר בענין השקיה בשנת השביעית באמצעות מחשב, מאת הרה"ג ראובן אוחנה שליט"א מעיה"ק צפת ת"ו.
- ו. בדין ספיחין בבגנות קיבלנו את מאמרו של הרב גד שקורי שליט"א מחברי ביהמ"ד "בני ציון" ירושלים.
- ז. מאמר על זמן חובת הביעור בפיטאיה, מאת הרב דוד אביטן שליט"א מחברי המכון.
- ח. במדור תגובות, קיבלנו את תגובתו של הגאון הגדול הנאמ"ן שליט"א, על דברי מו"ר הג"ר שמ"ע שליט"א, שהובאו בגליון הקודם. ואת תגובתו של הרב אהרון בוארון שליט"א, על תגובת העורך מהגליון הקודם.

מידע הלכתי

חובת מעשר בשנת השמיטה

לשאלת רבים ובפרט המנויים על בית המעשר, אודות החיוב בשנת השמיטה של תרומות ומעשרות, הריני להביא הוראות קצרות כפי שפירסמנו למנויים.

- פירות האילן שחנטו בשנה השישית, אף שנגמר בישראל בשביעית ונלקטו בשביעית, דינם כפירות שישית, וחייבים להפריש מהם תרומות ומעשרות כדין שנה רגילה [בברכה - בטבל ודאי]. ויש לעשר מהם מעשר עני [וליתנו לעני, וראוי להדר ולתת לעני אף בספק טבל]. כמו כן יש לעשר מהם כבכל השנים מעשר ראשון, ובטבל ודאי חייב אף לתת ללוי.
- פירות וירקות המחולקים במסגרת "אוצר בית דין" הרי שהם הפקר ופטור להפריש מהם תרומות ומעשרות.
- פירות וירקות שגדלו בערבה הדרומית, דינם כתוצרת חו"ל ופטור להפריש מהם תרומות ומעשרות.
- ירקות שגדלו במצע מנותק, חייב להפריש מהם תרומות ומעשרות, ומפריש מעשר ראשון ונותנו ללוי [בטבל ודאי], וכמו כן מפריש מעשר עני ונותנו לעני.
- פירות וירקות שגדלו אצל נכרי, אם גמר מלאכת הירקות היתה אצל הנכרי, פטור להפריש מזה לחלוטין תרומות ומעשרות. ואם גמר המלאכה היה על ידי הישראלי, חייבים להפריש מזה תרומות ומעשרות, אך ללא ברכה. את המעשר ראשון חייבים להפריש, אך אין חובה לתת ללוי. והמעשר הנוסף הנוהג בשנה זו, הוא מעשר עני, וחייב ליתנו לעניים, משום תקנה מיוחדת שעשו בשנה השביעית עבור העניים. אולם יש הסוברים שירקות שגדלו אצל נכרי וגמר הישראלי את מלאכתם, יש להפריש מעשר שני ולא עני, ולכן הורו שלמעשה יש להפריש את שני סוגי המעשרות מספק, ולומר בלשון תנאי "אם צריך מעשר שני וכו', ואם צריך מעשר עני וכו'" וכמופיע בנוסח ההפרשה. אולם דעת מרן בבית יוסף שמפריש רק מעשר עני וכן עיקר.
- כיון שכאמור יש מציאות של חובת מעשר ראשון ועני בשנת השמיטה, וכמו כן, כיון שיש הסוברים שיש חובה להפריש מספק אף מעשר שני, וכמו כן חילול רבעי נוהג אף בשנה זו, אשר על כן "בית המעשר" מפעיל את כל המסגרות כרגיל אף בשנה זו שנת השמיטה, וכל אדם ינהג על פי האמור לעיל.

בברכה

שניאור ז. רווח

יו"ר המכון

מדור גנזי ארץ ישראל

ספר "שלום ירושלים" על עניני ארץ ישראל ומצוותיה

מאת הגאון רבי אברהם אלאזראקי זלה"ה

הביאורים וצינונים נכתבו בשבת אחים של יו"ר המכון הרב שניאור ז. רווח וחבר המכון הרב דוד אביטן שליט"א

שנת השמיטה שורש עניין זה לידע שנת השמיטה, ולקיים מצות התלויות בה שלא לחרוש ולזמור ולזרוע, וכו' כדנבאר בע"ה. יעויין בהרמב"ם בפרק יו"ד דשמיטה ויובל¹, דאחר שכתב סברתו, כתב: אבל כל הגאונים אמרו שמסורת היא בידם איש מפי איש, וכו', ומפורסמת אצלם ואנשי ארץ ישראל וכלם לא מנו אלא לשנות החורבן משליכים אותו ז' ז', וכו', ועל זה אנו סומכין ומורין לעניין מעשרות ושביעית והשמטת כספים, שהקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה וכו'. ועיין בספר הקדוש ספר החרדים, דף נ"ה, דפוס ויניציא², שהביא הרב כמה מחלוקיות היו בין הרבנים להבין לשון הרמב"ם על בוריו, ונאספו הרבנים המופלגים שבירושלים עיה"ק, ושלחו לרבני וגאוני צפת עיה"ק וגם לרבני וגדולי קושטאנדינה (וסילאניק) [וסאלוניקי], היו שם אנשים גדולים אנשי השם, וכלם הסכימו פה אחד לדעת הרבנים הקודמים, ונתפשט המנהג כאשר הורה גבר הגאון מוהר"ר יוסף קארו בש"ע י"ד³, ששנת חמשת אלפים ושי"ג לבריאת העולם היה שנת שמיטה. עכ"ד. וא"כ השנה הזאת שהיא שנת חמשת אלפים וחמש מאות ותשעים ושלשה, היא שנת שמיטה, צא וחשוב. וחשבון זה עולה לסברת ר' יאודה⁴ ששנת היובל עולה לכאן ולכאן.

וראיתי להרב כסף משנה שפירש כל זה כאמור, (בהלכה ה', אבל כל הגאונים וכו') ובסוף כתב וז"ל: ומדקאמר ונשקול ממאה תרי (ונשר) [ונשדי] הפריטי וכו' דהיינו שנים של יובל, משמע בהדיא שלא מנו אלא שמיטות בלבד בלא יובל, וכו' יאודה. ואחר זה⁵ כתב: ולפי חשבון זה וכו', כלומר מאחר שנתבאר שהחורבן היה בשנת השמיטה וכו', נמצא לפי זה ששנת ה' אלפים ושכ"ז היא שנת שמיטה, וכך המנהג הפשוט וכו'. ויעיין שם למעלה⁶ מזה מה שביאר והכריח שמה שאמרו ששנה שנחרב הבית מוצאי ז' הייתה, אינה כפשוטה, אלא האמת ששנת ז' היתה, וקראוה מוצאי שביעית, יען שהוא מונה שנה מיום החורבן עד

¹ הלכה ה ואילך.

² פרק נג

³ סי' שלא סעי' יט.

⁴ ערכין דף יב עמ' ב.

⁵ בהלכה ו

⁶ הלכה ד

י"ב חדש, שכל מה שאירע באותה שנה מקרי שאירע בשנת החורבן וכו'. פירוש לפירוש, ד"מ [=דרך משל] ט' באב נחרב הבית, ומתחיל השנה מיום ט' באב, אחר אלול של אותה שנה מתחיל תשרי שנת מוצאי ז', נמצא שעדיין בתוך י"ב חדש מהחורבן נקרא גם כן מוצאי ז', אפי' שנחרב בז' עצמה, כנ"ל.

וראיתי להגאון בעל אורים ותומים שכתב בסי' ס"ז אות ב, עמ"ש מר"ן⁷ "ומדברי סופרים שתהא שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה" וכו'. כתב הוא וז"ל: והא דלא תקנו גם כן יובל, שיהיה נוהג לזכרון היובל, כתבו התוס'⁸ דא"כ בשנת מ"ט ושנת חמישים לא היו יכולים לעבוד האדמה, והנס שהיה נעשה לד' שנים לא היה, כי אינו מן התורה, ולכך לא קבעוהו⁹. זה התירוץ אינו מספיק למאן דפסק כר' יאודה דשנת חמישים עולה לכאן ולכאן, א"כ לא קרה שיהיה היובל ושמיטה זה אחר זה תכופים ורצופים, כי אם בחמישים שנה ראשונים (שהיא) [שהיה] בשנת מ"ט ויובל אחריו בשנת ה', אבל מכאן ואילך לא יקרה כמעט כלל שיבואו רצופים, צא וחשוב. וכו' עכ"ל.

ואחר נשיקת עפרות רגליו נוראות נפלאותי מדבריו, שהרי מבואר בגמרא בנדרים דף ס"א, המחלוקת של רבנן ור' יאודה, וכן בר"ה דף ט'¹⁰, וכן בערכין דף י"ב¹¹, דסברת ר' יאודה היא דשנת היובל מונין לכאן ולכאן. פירושו: לכאן, ששנת חמישים נחשבת לז' שמיטין, ובסוף מונין יובל, שהוא שנת חמישים, באופן שמספרו חמישים מצורף ומחובר לסוף השמיטה אחר מ"ט שנים. זהו פירוש לכאן. ופירוש ולכאן, ששנת היובל עצמו, אפי' שהוא מחובר לחשבון סוף השמיטין, ונקרא שנת חמישים, כמו כן נקרא אחד לחשבון השמיטין הבאות וליובל. ומתחילין למנות היובל הבא אחריו - שנותיו - משנת היובל שעבר עצמו. דרך משל מיום שנברא אדם הראשון עד מ"ט שנים, ועד בכלל, נשלמו ז' שמיטין, ובשנת חמישים יובל, אח"כ היובל עצמו שמנינו חמישים מנין מספר אחד, וששה שנים אחרים נעשה שמיטה, וכן וכו' עד מספר מ"ח שנים ועד בכלל, נשלמו ז' שמיטות שמספרם מ"ט, כיון שמנינו שנת היובל שעבר עצמו לחשבון א' ב' ג' וכו' עד מ"ח. באופן שבשנת צ"ח לאדם הראשון היה סוף שמיטה, ובשנת צ"ט היה יובל, והוא מספר חמישים, כיון שהתחלנו

⁷ חו"מ סי' סז סעי' א.

⁸ גיטין דף לו ע"ב בד"ה ותקון

⁹ דברי האור"ה הם תוספת ביאור בדברי התוס' בגיטין הנ"ל, ועי' בפי' הסמ"ע בחו"מ הנ"ל ס"ק ב, שכן ביאר בדברי התוס'. וכן ביאר היעב"ץ בהגהותיו עמ"ס גיטין שם. אולם בחידושי הר"מ בגיטין שם ביאר, שכונת התוס' הם רק לענין ברכת וציוית ביובל, אולם בשביעית אף בזמן הזה מתקיימת ברכת וציוית. ועמ"ש על דבריו בעל אמרי אמת במכתבי תורה שלו סי' ס"ו. ע"ש. ועי' למרן החזו"א זיע"א (שביעית יח, ד) שאף הוא כתב שאף בזה"ז שייכא שפיר ברכת וציוית, אלא שגדר ההבטחה הוא לכלל ישראל, אולם היחיד יכול ללקות בשביל חבירו וכו'. ועי' בתשובת מרן הראש"ל הגרע"י שליט"א (והוב"ד בסו"ס השביעית והלכותיה אות יב). ועי' בשו"ת חלקת השדה (ח"א, שביעית סוף סי' ב).

¹⁰ עמוד א.

¹¹ עמוד ב.

החשבון משנת חמישים עצמו שעבר. אח"כ מונים שנת צ"ט עצמו שנה אחת, ק' שנה ב', וכו'. באופן ששנת קמ"ז נשלמו ז' שמיטין, ושנת קמ"ח הוא יובל. אח"כ שנה קמ"ח עצמו אחד, עד שנת קצ"ו הוי סוף שמיטין, ושנת קצ"ז הוא יובל. וכן על זה הדרך עד לעולם, באופן ששנת השמיטה שאסור לחרוש ולזרוע יבוא לעולם מצורף ומחובר לכל יובלות שבעולם. וצריך לאסור עבודת קרקע שתי שנים רצופות לכל יובל שבעולם, כיון שתבא אחר שנת שמיטה, כאמור, בין לר' יאודה בין לרבנן, שלרבנן יבא שנת יובל לעולם שנת חמשים, דהיינו מיום בריאת אדם הראשון עד מ"ט נשלמו ז' שמיטין, שנת נ' יובל. אח"כ שנת נ"א אחד, שנת נ"ב ב' וכו', שנת צ"ט שמיטה, שנת ק' יובל. אח"כ שנת ק"א אחד, שנת ק"ב ב', וכו'. שנת קמ"ט שמיטה, שנת ק"ן יובל. באופן [ד] בין לר' יאודה בין לרבנן, אחר מניין ז' שמיטין הוא יובל, שהוא שנת חמישים משנה שמתחילין למ[נות]. ולעולם יבא ב' שנים רצופות אסור עבודת קרקע, אלא שחלוקין מאיזה שנה מתחילין למנות היובל הבאה, שלרבנן מתחילין משנת נ"א, ולר' יאודה משנת נ' עצמו, ששנת היובל עולה לכאן ולכאן. ואיני יכול להאריך, שהוא פשוט, וקצר המצע להשתרע.

ועל זה כתבו התוס' בגיטין דף ל"ו, דלא תקנו גם כן יובל לזכרון, וכו' שאין רוב הציבור וכו' לאסור שתי שנים רצופות וכו'. ופשוט שדברי התוס' יבא בין לרבנן בין לר' יאודה. וא"כ פלא בעיני איך קאמר התומים שלר' יאודה "לא יבואו ב' שנים רצופות כלל אלא שנות ראשונים וכו' צא וחשוב". ומחילה מכבודו הגדול, דסבר בפ"ר יאודה דאחר מ"ט שנים של אדם הראשון ד"מ [=דרך משל], היה יובל שנה נ', ומתחילין החשבון של השמיטה הבאה מיום שנה נ' עצמו כאמור, ונשלם השמיטין לשנה צ"ח, ונשאר שנה צ"ט בלא שם [כלומר: לא שמיטה ולא יובל]. ובשנה ק' יובל כאמור, ומתחילין לספור השמיטה עצמה משנת ה', וכו'.¹² ועל פי יסוד זה לא יצא לו ב' שנים רצופות בלי עבודה וכו' אלא בשנים ראשונים. וח"ו לומר כן, ומה פירוש בתיבת לכאן שאמר ר' יאודה. והוא א"כ הפך הפסוק שאמר¹³: "וספרת לך" שצריך להיות יובל אחר מ"ט שנה, ולפירושו היובל יהיה שנה נ"א מן התחלת המספר מן היובל עצמו שעבר¹⁴. וצ"ע דבריו¹⁵.

¹² כוונת הרב זצ"ל, שלדעת האו"ת, המנין ליובלות לעולם הוא לפי חמישים שנה, ואם שנת היובל הראשונה היתה בשנת החמישים, היובל הבא יהיה בשנת המאה. אולם לענין שמיטה כיון שעולה לכאן ולכאן א"כ שנת השמיטה היתה בשנת צ"ח, כיון ששנת היובל הראשונה עולה גם מן המנין.

¹³ ויקרא כא.

¹⁴ כוונת הרב זצ"ל, שאם מונים את שנת היובל הראשונה, ומאידך ממתנים לשנת היובל עד שנת הק', נמצאת למד שחמישים ואחד שנה לאחר היובל יבוא היובל הבא.

¹⁵ ראה באור שמח הל' שמיטה פרק י' שכתב ששיטת התומים היא כהירושלמי פ"ק דקידושין ה"ב, שסובר שלדעת ר' יהודה מנין היובלות הוא מנין נפרד ממנין השמיטין. ע"ש. אבל הבבלי בר"ה ובגיטין וכו' אינו סובר כן. [עיין היטב בדברי רש"י בר"ה ט' ע"א ד"ה ורבנן, והנמשך. ע"ש]. ובספר משנה כסף להגרמ"נ שפירא עמ' נ' בפנים חדשות, כתב שעכ"פ לפי"ז אין מקום לתמיהת התומים על התוס' דלא קיימי כר' יהודה, כיון שהבבלי חולק. עוד האריך בחשבוניות ומצא, שגם לשיטת הירושלמי, ברוב השנים שפיר יוצא שמיטה סמוכה ליובל, דלא כהתומים. עש"ב.

הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א
אב"ד פתח תקוה וחבר מועצת הרה"ר לישראל

שביעית בעבר הירדן

הרמב"ם ז"ל כתב בהל' שמיטה ויובל (פ"ד הלכה כ"ח) סוריא ועבר הירדן שביעית נוהגת בהם מדבריהם, וספיחי סוריא ועבר הירדן מותרים באכילה, לא יהיו ארצות אלו חמורות מא"י שהחזיקו בה עולי מצרים ולא החזיקו בה עולי בבל, דידוע דספיחיהם מותרים.

והראב"ד ז"ל בהשגות כ' שא"צ להביא עבה"י מק"ו, דהרי לא החזיקו עולי בבל בעבה"י וסוריא, וע"כ ספיחיהם מותרים. ומרן ז"ל בכסף משנה שם תירץ לדעת הרמב"ם ז"ל, דשמא כבשו עולי בבל קצת מעבה"י וסוריא, וכמ"ש בקידושין דינאי המלך כבש שישים עיר. ע"ש.

והנה מדברי מרן ז"ל נראה דפשיטא ליה דעבר הירדן וסוריא גם אם נכבשו ע"י עולי בבל, אינם חייבים בשביעית מן התורה, אלא מדבריהם בלבד. וזה פשוט, דאומר שמא יש ערים שכן כבשום עולי בבל, דהיינו שמש"כ הרמב"ם ז"ל לא יהיו ארצות אלו חמורות וכו', דהיינו אפי' כבשום עולי בבל, מ"מ לא יהיו ארצות אלו חמורות מא"י שהחזיקו בה עולי מצרים. ונמצא דכל החיוב של ארצות אלו הוא דרבנן בלבד, וגם אם יכבשו אותם עולי בבל. ובאמת שכן פשוט בלשון והרמב"ם ז"ל. והראב"ד ז"ל שכתב שא"צ ק"ו וכו', כנראה שהוא סובר שלא כבשו עולי בבל בארצות הללו כלל, וע"כ חייבים רק מדבריהם וספיחיהם מותרים. אבל אם היו כובשים אותם עולי בבל, היו ספיחיהם אסורים כשאר א"י. ונמצא דמחלוקת הרמב"ם והראב"ד ז"ל היא אם עבה"י הוא מארץ ישראל או לא.

וידוע דמרן החיד"א ז"ל בברכ"י (סימן תפ"ט) האריך והפליג מאד מאד בענין עבה"י אם הוא מא"י, לא הניח פינה וזוית בתלמודים ומדרשים וראשונים ואחרונים הפלא ופלא (ואינו איתר כעת). ולהלן אביא מדב"ק ז"ל.

והקהילות יעקב (שביעית סימן ה') הקשה על הכסף משנה, ודאם באמת כבשו עולי בבל, אז באמת חשוב יותר מא"י שנכבשה רק ע"י עולי מצרים, דקדושה ראשונה בטלה, וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בהל' תרומות (פ"א ה"ה). ומנ"ל שלא להחמיר בעבר הירדן וסוריא יותר מכיבוש עולי מצרים. ונשאר בצ"ע.

ולפי מ"ש קודם אין מקום לקושיא זו, דהרמב"ם ז"ל סובר שעבה"י לאו א"י הוא, וע"כ גם אם יכבשוהו עולי בבל, לאו כלום הוא, דחז"ל הם שחייבו שם שביעית, ולא עשאוהו יותר מהמקומות שבא"י שנכבשו רק ע"י עולי מצרים.

אלא שמרן הקה"י ע"ה אזיל לשיטתיה, דהביא אח"כ דעת מרן החזו"א ז"ל שהוכיח בראיות עצומות דעבה"י מארץ ישראל. וע"כ הוא תמה דאם כבשום עולי בבל, אז באמת חשוב יותר מא"י שנכבשה רק ע"י עולי מצרים בלבד. ואולם בדעת הרמב"ם ז"ל הדבר ברור לענ"ד דס"ל שעה"י לאו מא"י היא. דאם היתר הספיחים בעה"י הוא רק משום שלא נכבשה ע"י עולי בבל, א"כ למה צריך הרמב"ם ז"ל ליחד הלכה מיוחדת לסוריא ועבה"י, והרי הם בכלל א"י, שכל מקום שלא נכבש ע"י עולי בבל ספיחין שבו מותרים. וגם למה נקט בהאי לישנא, שלא יהיו הארצות האלו חמורות מא"י שהחזיקו בהם עולי מצרים, איך הוה סלקא דעתין דיהיו חמורות יותר, אם לא נכבשו ע"י עולי בבל. אלא בע"כ צ"ל שמדבר גם על מקומות שכבשו עו"ב, אך כיון

שזה עבה"י שאינו מא"י, על כן ספיחין שלו מותרים, שלא יהיו ארצות וכו'. ותלה הדבר בארצות, ולא בסוג הכיבוש.

וגם לפי שיטתו דמין הקה"י ע"ה היה מקום לישב קושיתו, ולומר, דאע"פ שכבשו עולי בבל איזה מקומות בעה"י, הואיל והוא מיעוט ולא אתברר לן איזה מקומן, ע"כ הקילו בספיחין בכל עבה"י, דספיחין דרבנן וספיקן להקל. ודן על עבה"י משום ששם לא כבשו הרבה ולא ידוע. ואין ה"נ שגם בתוככי א"י המקומות המסופקים יהיו ספיחיהם מותרים. אלא דעדיין קשה, דא"כ הוא, הול"ל משום דספיחין דרבנן לא החמירו במקום שלא ברור לנו שכבשוהו עולי בבבל. ולמה יתלה הענין בחילוק שבין ארצות אלו ובין א"י. א"ו כמ"ש, דס"ל שעבה"י לאו מא"י היא. וע"כ גם לא הזכיר בה כלל באיזה כיבוש מדובר. דאין שום נ"מ בזה. כי זה לא א"י. ולא יועיל כיבוש בבבל מאומה.

עו"כ הקה"י שם, עכ"פ לדעת הכ"מ עולי בבל כבשו גם בעבה"י וסוריא, ולהראב"ד פשיטא ליה דלא כבשו עו"ב שם כלל, אלא רק בתוך א"י שבגבולות שנאמרו בפרשת מסעי. עו"כ שכנראה שכן תפסו האחרונים, שבה נחלקו הרמב"ם והראב"ד, אי עו"ב כבשו בעבה"י וסוריא או לא. ולכאורה א"א לומר כלל בהרמב"ם שעו"ב כבשו בעבה"י, דהרמב"ם כתב שנוהגת בהם שביעית מדבריהם, ואם כבשו עו"ב, הרי היא א"י גמורה. דהא בבית ראשון ודאי היה עבר הירדן כא"י לכל דיניה. עכד"ק.

וכל זה כאמור הוא לשיטתו, דמפשט פשיטא ליה דעה"י הוא א"י. אך לענ"ד פשוט בד' הרמב"ם דעבה"י לאו מא"י היא, וכנ"ל. וזו היא שיטת מרן ז"ל בכסף משנה. וכפי הנראה בזה נחלקו הרמב"ם והראב"ד ז"ל אם עה"י מא"י או לא, וכנ"ל.

עו"כ הקה"י שם, והן באמת שהברכ"י (סימן תפ"ט) האריך והביא מחלוקת גדולה אם עבה"י מא"י מן התורה. ע"ש. אכן מרן ז"ל בחזו"א שביעית (סימן ג' ס"ק כה) הוכיח בראיות עצומות דעבה"י כא"י לכל דבר. וז"ל, ועבר הירדן כארץ ישאל מן התורה לכ"ד, שהרי אמרו בערכין (ל"ב ע"ב) דמשגלו שבט ראובן וגד בטל יובל, משום שאין כל יושביה עליה. אלמא דעבה"י מיקרי א"י לענין כל יושביה עליה ובה שדין יובל ושיעית בארץ ההיא מן התורה וכו'. וכן משמע מהא דפ"ט מ"ג (בשיעית) [דאוכלים בא"י בזיתים ובתמרים עד שלא כלה לחיה בעבר הירדן]. וכן דין בתי ערי חומה נוהג בה, כדתנן בערכין ל"ב וכו'. אלא שביעית בזה"ז קאמר רבינו משום שלא כבשה עזרא, וכמ"ש הראב"ד ז"ל וכו'. עכ"ל החזו"א. וכ"כ המל"מ כאן (פ"ד הכ"ו), דמ"ש רבינו מדבריהם, הוא משום שלא כבשו עולי בבל. ולמד את זה הגאון קה"י ממ"ש המל"מ שם (באמצע הדברים) ע"ד מרן ז"ל בכסף שם, שהם דברים מתמיהים, שאם כבשו עולי בבל קצת ארצות מעבר הירדן, למה כתב רבינו שעבר הירדן שביעית נוהגת מדבריהם, היה לו לומר דבארצות שכבשו עולי בבל יהיה שביעית נוהגת מן התורה. אלא ודאי דס"ל דעבר הירדן לא היה מכיבוש בבבל. עכ"ל. והנה המל"מ אזיל בזה לשיטתו, שבספרו הבהיר פרשת דרכים (ריש דרוש ח') שכתב דמהר"י אדרבי ז"ל כתב, דמשה רבינו ע"ה חשב שעבר הירדן מארץ ישראל היא. ובאמת הוא מחו"ל. והוא ז"ל נחלק עליו שם וכתב דעבר הירדן מארץ ישראל. והוכיח לה מדתנן בביכורים (פ"א מ"י) דאין מביאין עומר מעבר הירדן משום דבעינן ארץ זבת חלב ודבש, וחייב בתרומות ומעשרות מן התורה כמ"ש מרן ז"ל. עו"כ דהרמב"ן ז"ל כתב דארץ סיחון ועוג היא מכלל שבעה עממין. ורש"י ז"ל כתב דאין לכהנים חלק בארץ סיחון ועוג. וכ"ז הובא בדברי מרן החיד"א ז"ל בברכ"י (סימן תפ"ט) בתחילת דבריו. וע"ש שהעיר עליו ממ"ש איהו גופיה ז"ל בסוף ספרו פרשת דרכים בפשיטות, דסיחון ועוג וסוריא אין חייבין בתרו"מ אלא מדרבנן. עו"כ שם דיש מקום לדחות הראיות שהביא מרש"י והרמב"ן ז"ל הנזכרים, די"ל דאפילו הכי אינם מכלל ארץ ישראל. יע"ש.

ובאמת שגם כאן במל"מ הוסיף וכתב בזה"ל, ומ"מ נראה דהר"ש ורבינו עובדיה סבירא להו דעבה"י היה מכיבוש בבל. ודוחק. וכעת הדבר צריך אצלי תלמוד. וכו' עכ"ל. אך עכ"פ נראה בדעת הרמב"ם פשיטא ליה דעבה"י מכלל ארץ ישראל היא, ומ"ש ששביעית נוהגת בה מדברבנן, הוא משום שלא כבשוהו עולי בבל. והוא תנא דמסייעיה למרן החזו"א ע"ה. אך רבים נחלקים ע"ז כמבואר בברכ"י שם. ומדברי מרן ז"ל בכסף משנה ודאי דעולה ההיפך מזה. וגם המל"מ גופיה הבין כן בדברי מרן ז"ל בכסף משנה, כאשר מבואר להדיא ממה שתמה עליו דאם איתא שעולי בבל כבשו קצת ארצות בעבר הירדן, למה כתב רבינו ששביעית נוהגת מדבריהם, היה לו לומר שמקומות שכבשו עולי בבל שביעית נוהגת בהם מן התורה, וכן"ל. ודעת לנכון נקל דאמתמה מתמה ע"ד מרן ז"ל, עפ"י שיטתו הוא ז"ל, דמפשט פשיטא ליה שעבה"י הוא מא"י וכמ"ש בפרשת דרכים. אך לפי מ"ש בדעת מרן ז"ל דפשיטא ליה בדעת הרמב"ם ז"ל דעבה"י לאו מא"י היא, שקטה האר"ש והכל על מקומו יבא בשלום. וע"ע להלן מ"ש בזה בעה"ה. ועיין עוד בחזו"א זרעים בסופו (ליקוטים סימן י') שהאריך בזה. נמצא לפ"ז דגם לרמב"ם ז"ל לא כבשו עולי בבל את עבה"י ודלא כהכ"מ.

וכבר כתבתי דלשון הרמב"ם ז"ל נראה ברור כמו שפרשו מרן ז"ל בכסף משנה, דתלה את החילוק בארצות ולא בכך שלא נכבש ע"י עו"ב. ועוד דאם כא"י הוא, למה צריכים כל ההלכה הזו, והרי הוא נכלל במ"ש הרמב"ם ז"ל שם (הלכה כ"ו) דמקומות שלא כבשו עולי בבל נוהגת בהם השביעית מדבריהם וספיחין שלהם מותרים, ולמה צריך לעשות הלכה מיוחדת לסוריא ועבה"י וכן"ל.

אלא שאנחנו צריכים ליישב ההוכחות של מרן החזו"א ע"ה שלא יקשה על הרמב"ם ומרן ז"ל.

ובפרט שהתשב"ץ ח"ב (סימן קצ"ח), הובא בקה"י שם, הוכיח שעולי בבל ודאי כבשו בעבה"י, מהא דערכין (ל"ב), דעיר גדוד בעבה"י קידשו בקדושת עיר חומה. ולומר שנשאר צד קדושה (מקדושה ראשונה דבטלה) גם לאחר שגלו ויכולים לקדש עיר חומה בלא כיבוש, זה אינו, דא"כ למה כשגלו פקעה קדושת ע"ח ראשונה שקידש יהושע, כמבואר התם בגמ'. אלא ע"כ דבלא כיבוש ליכא קדושת ע"ח. ואפילו קדושה שהיתה מכבר בטלה. ומדקדשו עתה בביאת עזרא ערי חומה, מוכרח שכבשו עולי בבל בעבר הירדן. ע"ש בתשב"ץ.

עו"כ שם שבספר מרכבת המשנה הלכות שמיטה (פ"ד הכ"ח) הוכח ג"כ שעולי בבל כבשו בעבה"י, שהרי בירושלמי שביעית (פ"ו ה"א) כתבו את העיירות שכבשו עולי בבל, ומנו ביניהם את חשבון ויובקא [היא נחל יבוק], ונחל זרד ויגר שהדותא [היא גלעד], ורקם רגיעה [היא קדש ברנע]. וכל אלו הן עיירות שבעבה"י.

והגאון קהילות יעקב ע"ה כתב ע"ז, ולפ"ז שהתברר מהירושלמי ומסוגיא דערכין שכן כבשו עו"ב בעבר הירדן, קשה טובא מ"ש הרמב"ם ז"ל דשביעית בעבה"י מדבריהם, דא"א לומר שהכיבוש לא הועיל בעבה"י לעשותה כא"י, כשיטת כמה אחרונים ז"ל שהביא הברכ"י, מכוון הראיות שהביא החזו"א, דכשגלו בני גד ובני ראובן בטלו היובלות, ומהא דאוכלין בא"י עד שיכלה לחיה בעבה"י. דמכל זה מוכח דעבה"י דינה כא"י. וגם א"א לומר דכונת הרמב"ם ז"ל על זה"ז דשביעית מדבריהם, כדמוכח בפ"י הי"ט. דא"כ למה כתב זה במיוחד על עבה"י, וכי ס"ד דעבה"י עדיף מא"י. עכד"ק.

הנה הדבר מבורר שכן כבשו עולי בבל בעבר הירדן, עד שהקה"י תמה דא"כ למה כתב הרמב"ם ז"ל דשביעית בעבה"י מדבריהם. וכבר ביררתי שהעיקר בדעת הרמב"ם הוא כמו שפירשו מרן ז"ל בכ"מ, וכמו שכן הוא דעת רבים מגדולי האחרונים שהובאו בברכ"י הנ"ל. אלא שצריכים ליישב את ראיותיו של החזו"א.

עוד יש להוסיף בזה, דמצאנו שמזכירים את עבה"י וסוריא בהדי הדדי. ובודאי לא בכדי מסמיכים אותם ז"ל. ובסוריא בודאי יודה מרן החזו"א ע"ה דשביעית נוהגת בה רק מדבריהם, דקי"ל כיבוש יחיד לאו שמיה כיבוש. ובין לפירש"י ז"ל בגיטין (ח' ע"ב) שפירש הטעם דהוי כיבוש יחיד, משום שכבש אותה לעצמו. ובין לפירוש התוספות, שפירשוהו ע"פ הספרי בפרשת עקב (סימן נא') שאמר לו הקב"ה לדוד פלטרין שלך לא כבשת, שהוא היבוס שהיה סמוך לירושלים, ואתה הולך וכובש ארם נהרים וארם צובא. לשני הטעמים אינו כיבוש, ואינה חייבת בשביעית אלא מדבריהם.

והקה"י שם כתב דאעפ"י דהרמב"ם ז"ל (בפ"א דתרומות ה"ג) הביא את הדרשה של הספרי הנז', מ"מ ס"ל דלא מהני כיבוש יחיד אפילו בא"י שלא שייך שם הטעם של הספרי, כיעויין בפ"א דתרומות ה"ב. אבל התוס' בגיטין הנז' ס"ל דבא"י עצמה מהני כיבוש יחיד. [וצ"ע בדברי הרמב"ם ז"ל בפנים, למה הביא דברי הספרי. ואיננו עמי כעת].

ומהרי"ט צהלון ז"ל (סימן רט"ז), הובא בברכ"י שם, תמה, דגם עה"י נכבש ע"י משה רבינו ע"ה קודם כיבוש א"י. וא"כ הו"ל כיבוש יחיד. וצריך לי עיון בדב"ק, דעה"י כבשוהו משה וכל ישראל במאמר ה' ב"ה, ואיך קורא לו כיבוש יחיד. דגם להתוס' דפסקו כהספרי, שהטעם הוא משום שהקדים את סוריא לפני היבוס הסמוך לירושלים, מ"מ נראה דאם היו כובשים אותה כל ישראל, היה לו דין א"י. ואפי' נימא דגם זה לא מהני, אפשר דהטעם הוא משום שה' לא ציוה. וזה בעצם רמוז בדברי הספרי, שא"ל הקב"ה פלטרין שלך לא כבשת וכו'. אבל עבה"י נכבש ע"פ ה' וע"י משה וכל ישראל.

ואולם עבה"י אינו מכלל הגבולות של א"י המפורשים בפרשת מסעי. וצ"ל מכח מה התקדשה. ונראה דעצם הכיבוש מקדשה. וצ"ל כן, דהרי כל החסרון בסוריא הוא משום שהיה כיבוש יחיד, וש"מ דאם היו כובשים אותה ברבים שפיר היתה מתקדשת בקדושת ארץ ישראל. אלא דלפ"ז צ"ל למה נחלקו בעבה"י שנכבשה ברבים ועפ"י ה' ב"ה.

והלום ראיתי למרן הקה"י ז"ל שם שעמד ע"ז, וכתב דנראה דקדושת עבה"י היא רק מכח כל מקום אשר תדרוך כף רגליכם לכם יהיה, דאינה מעיקר א"י שבפרשת מסעי. ושכן פירש הר"ש משנץ בתו"כ (ר"פ בהר), דתניא, כי תבואו יכול משבאו לעבה"י, ת"ל אל הארץ, הארץ המיוחדת. וכתב הר"ש ז"ל, דאחר שנתחייבו בא"י גם בעבה"י היתה נוהגת. ובספרי פרשת עקב יליף לה בגז"ש יהיה יהיה. וכתב בשם מהריט"ץ ז"ל הנז', דכיון שהדין דכל מקום אשר תדרוך כף רגליכם, אינו אלא לאחר שכבשו כל א"י, א"כ עבה"י שנכבשה קודם א"י לא תהא אלא כדין כיבוש יחיד, דקי"ל דלא הוי כיבוש. והקה"י כ' דא"ל דאחר שכבר נכבשה כל א"י בימי שלמה הוקדש גם מה שנכבש מקודם, דא"כ מהאי טעמא גם סוריא תהא כא"י ממש אחר שנכבשה, דלענין דין כל מקום אשר תדרוך כף רגליכם בעינן שיתישבו ישראל בכל א"י, ורק אז ראוי לעשות תוספת, וזה לא נעשה מעולם. ומשו"ה סוריא אינה אלא כדין כיבוש יחיד. עו"כ שם, אי נמי כמ"ש המקדש דוד (סימן נ"ה), דרק הכיבוש מקדש, ולא במה שהארץ כבושה, וכיון שבשעת כיבוש עבה"י לא נתקדש, משום הטעם של הספרי הנז', שוב לא מתקדשת אח"כ מכוח מה שכבשו את כל א"י. וע"ש בדב"ק.

וכבר כתבתי שיש הבדל גדול בין כיבושה של סוריא ובין כיבוש עבה"י, ובפרט לפי פירש"י ז"ל, דכל הטעם דאינו כיבוש הוא משום שכבשה לצורך עצמו. אשר ע"כ קראו לזה כיבוש יחיד. וגם הרמב"ם ז"ל שהביא דברי הספרי הנז', מ"מ ס"ל דגם בא"י גופה שלא שייך הטעם הזה, לא מהני כיבוש יחיד. אבל עבה"י לא היה ביחיד, אלא משה רבינו ע"ה וכל ישראל כבשוהו, ועפ"י ה' היה הדבר, ומעולם לא קראו לזה כיבוש יחיד. ומ"ש מהריט"ץ דדין כל מקום אשר תדרוך, אינו אלא בתר דכבשו כל א"י וכו'. וזה יצא לו ע"פ התורה כהנים, דתניא יכול משבאו לעבה"י, ת"ל

אל הארץ וכו'. ומזה למד דאין עבה"י קדושה עד שיכבשו כל א"י. ולענ"ד יש מקום לפרש אחרת את התורה כהנים הנז', דלא באו לשלול קדושת עבה"י מהטעם שעדיין לא כבשו כל א"י, אלא הכי קאמר דלא נתחייבו במצוות התלויות בארץ - בעבר הירדן - עד שיתחייבו במצוות אלו בא"י, דכל י"ד שנה של כיבוש וחלוקת הארץ לא התחייבו בא"י במצוות אלו, והוה ס"ד דעבה"י שכבר נכבשה וגם ניתנה לבני גד ובני ראובן, א"כ יכול שתתחייב מיד, ת"ל אל הארץ, שכל זמן שלא נתחייבו בא"י גופה לא חל חיוב בעבה"י. וזה מדוקדק היטב בדברי הר"ש ז"ל, שכתב ע"ז, ומיהו לאחר שנתחייבו בא"י. ולא כתב לאחר שכבשו את א"י. לומר שבחיוב תליא מילתא. ועיין בהמשך הדרשה שבספרי הנז' שהדברים מוכיחים כמ"ש.

ובאמת יש בזה סברא גדולה, דאחר שאין עבה"י מגופה של א"י, והיא רק תוספת קדושה, מכוח כל מקום אשר תדרוך, וכנ"ל. א"כ לא שייך להרחיב ולהגדיל קדושת א"י על מקומות אחרים שבהם דרכה רגלי ישראל וכבשוה, אלא כשכבר חלה הקדושה בא"י בפועל, ואז ניתנה לנו רשות להרחיבה ולהוסיפה על מקום אחר. אבל אם בא"י גופה עדיין לא חלה הקדושה בפועל, שלא נתחייבו עדיין מהיכן ניקח להוסיף על מקומות אחרים.

ולפ"ז יש מקום לומר דבאמת התחייבו בעבה"י בכל המצוות התלויות בארץ מן התורה, אחר שכבר התחייבו בהם בא"י, והוא מכוח הכתוב דכל מקום אשר תדרוך. אלא דלפ"ז קשה טובא על הרמב"ם ז"ל, דהשוה עבה"י לסוריא, וכתב דאין נוהגת בה שביעית אלא מדבריהם, וכנ"ל. ועיין מזה להלן בעה"ו.

ושו"ר שהדברים שכתבתי קרובים מעט לדבר מהריט"ץ ז"ל, ביסוד הדברים, דגם הוא ז"ל כתב בהמשך לחלק בין סוריא ובין עבה"י, דסוריא הוא בדרך קנס על שעזב את א"י וכבש את סוריא, אבל משה רבינו ע"ה לא הורשה ליכנס לארץ, וע"כ לא שייך לקנוס למה לא כבשו את א"י תחילה. והביאו הגאון קה"י שם, וכתב עליו דא"צ לדחוק ולומר שקנס הוא על שדוד לא כבש א"י תחילה, דשפיר י"ל שדוד לא עשה בזה איסור, רק לא היה גדר מצוה אלא אחרי כיבוש א"י, וע"כ לא נתקדשה. אבל משה שכבש עבר הירדן ע"פ ה', וגם היה זה מכלל מלחמת כיבוש א"י, שסיחון ועוג היו מעכבים אותם מליכנס לא"י, ובודאי שזה היה כיבוש של מצוה, ושפיר נתקדשה עבר הירדן מדין כל מקום וגו', אע"פ שזה קדם לכיבוש א"י. עכד"ק. ודפח"ח.

והנה למעשה גם דבריו ז"ל דחוקים, דאחר שהתורה כתבה כל מקום אשר תדרוך וגו', ולמדנו מזה שהכיבוש מביא קדושת א"י לאותם מקומות, מנ"ל לחלק בין כיבוש של מצוה, או שאינו של מצוה. וכנראה שזה מה שדחקו להריט"ץ ז"ל לכתוב שהוא קנס. אך כבר כתב הקה"י שגם זה הוא דוחק.

ועוד קשה לי על פירושם ז"ל דכל זה שייך רק לשיטת התוספות דכתבו שהטעם שסוריא לא נתקדשה הוא משום שהקדים לכובשה קודם שכבש פלטרין שלו. אבל להרמב"ם ז"ל דס"ל דכיבוש יחיד אינו תלוי בטעם זה דוקא, וכמ"ש בקה"י שם, איך נחלק בין כיבוש של מצוה או שאינו של מצוה, ואיך נוכל לומר שקנס נקנס על שהקדים סוריא תחילה, והרמב"ם כותב שגם בתוככי א"י כיבוש יחיד אינו כיבוש. וא"ל דזה גופו הטעם של הרמב"ם ז"ל שכתב שם, שאין עבה"י חייבת בשביעית אלא מדבריהם, משום שאעפ"י שהוא כיבוש של מצוה מ"מ לא הוי כיבוש, דלא יעלה על לב לומר דשום כיבוש ל"מ אפי' ברבים ועפ"י ה', והכתוב אומר כל מקום וגו'.

וע"כ נלע"ד לפרש כמ"ש קודם, דכיבוש עבה"י לא נחשב לכיבוש יחיד כלל ועיקר, דמשה וישראל כבשוהו עפ"י ה' ברוך הוא. אלא שלא נתחייבו במצוות הארץ בעבה"י עד שיתחייבו בא"י, וכנ"ל.

והנה הקה"י אזיל בשיטת החזו"א. מלבד מ"ש החזו"א דמ"ש הרמב"ם שחיוב שביעית בעבה"י הוא מדבריהם, שזה משום שלא כבשם עזרא, וכנ"ל. בזה נטתה דעתו של הקה"י, אחר שראה מ"ש התשב"ץ ומרכה"מ להוכיח דעו"ב כבשו גם בעבה"י. ואחר שהסביר שבתחילה היתה קדושתה של עבה"י מן התורה, וכמו שהוכיח החזו"א, אז כתב שאחר שגלו ופקעה קדושה ראשונה ובא עזרא וכבשו בא"י וקידשו, שגם בעבה"י כבשו, ועכ"ז אין בהם קדושה מן התורה, אלא מדרבנן בלבד, ככיבוש יחיד. וכתב הטעם עפ"י מה שביאר דמשה נצטוו לכבוש והוי מצוה, משא"כ בימי עזרא שלא נצטוו ע"ז, וחזר להיות ככיבוש יחיד. וע"ש עוד טעמים אחרים, למה לא נוהג שביעית מהתורה בעבה"י גם במקום שכבשו עולי בבל. ועיין להלן בעה"ו.

ואולם ראיתי אחרי רואי למר בריה דרבינא, הגר"ח שליט"א, בדרך אמונה (הל' שמיטה פ"ד הכ"ח), דנקוט ואזיל כשיטת מרן החזו"א ע"ה בלא שינוי כלל. וז"ל שם (ס"ק כ"ד), מן התורה עבר הירדן כא"י לכל דבר, ובזמן בית ראשון נהג בו שביעית מן התורה. ומ"ש רבינו כאן מדבריהם, משום שלא כבשוהו עולי בבל. ולכן הספיחין מותרין, כנ"ל, במקומות שלא כבשו עולי בבל, וכן סוריה לא כבשוהו עולי בבל. עכ"ל. ולא זכיתי להבין דב"ק, דלפי דבריו הרי עבר הירדן כא"י ממש, ולמה קבעו לו הרמב"ם ז"ל הלכה מיוחדת, והלא בכל א"י נמי דינא הכי. ועוד דמקדים ואומר, עבר הירדן שביעית נוהגת בה מדבריהם, ואם באמת זה נאמר רק באותם מקומות שלא כבשו עולי בבל, לא היה לו להקדים ולכתוב שהוא מדבריהם, דבכל א"י נמי הוא מדבריהם, באותם מקומות שלא כבשו עולי בבל. ועוד קשה טובא, למה צירפו עם סוריה בחדא מחתא, והם רחוקים ושונים זמ"ז בתכלית. ובשלמא ע"ד מרן החזו"א ע"ה, היה מקום לומר, דמשום דס"ל דעולי בבל לא כבשו בעבר הירדן כלל, על כן קבע לו הלכה מיוחדת, לומר דהוא שונה בזה משאר מקומות בא"י, דשם צריך להבדיל בין מקומות שכבשו עולי בבל ג"כ, ובין המקומות שנכבשו רק ע"י עולי מצרים בלבד, אבל עבה"י אין חילוק, דכולו דרבנן וכל ספיחיו מותרים, משום דלא היה בו כיבוש של עולי בבל כלל. וכן היה מקום לדחוק ולומר דהשוה אותו לסוריה לענין הספיחין משום דשום הם בזה, דבשני המקומות הללו אין איסור ספיחין כלל. אבל להגאון דרך אמונה נר"ו דכתב שם בס"ק ר"ה וז"ל, ומקצת ערים שכבשו עולי בבל שם באמת הספיחין אסורין. עכ"ל. ובציון ההלכה (שם אות שני"ו) כ' עיין למרכה"מ וקה"י לאאמו"ר זלה"ה שביעית סימן י"ב, שהוכיחו שיש שם ערים שכבשו עולי בבל. עכ"ל. ואחר שהסיק שגם בעבר הירדן יש ערים שכבשו עו"ב, א"כ אין שום סיבה ליחד הלכה נפרדת לעבה"י, ולומר ששביעית נוהגת בה מדבריהם. אלא הרי היא ככל א"י דמקומות שכבשו עו"ב ספיחיהן אסורים, ומקומות שלא כבשו עו"ב ספיחיהן מותרים.

ועוד קשה לי ממ"ש איהו גופיה נר"ו לעיל בהלכה כ"ז, שכתב הרמב"ם ז"ל, סוריה אע"פ שאין שביעית נוהגת בה מן התורה וכו'. וכתב בדרך אמונה שם (ס"ק קצ"ח) דהיינו בזמן בית ראשון, דבזה"ז גם בא"י מדרבנן כנ"ל ס"ק קפ"ט, ומ"מ גזרו עליה גם בזה"ז. עכ"ל. ומאחר דלמד מזה שייחד דין מיוחד לסוריה, דר"ל שגם בבית ראשון דינא הכי, דבלא"ה הרי כל א"י נמי מדרבנן בזה"ז, א"כ בעבה"י נמי צ"ל כן, דאם רק במקום שלא כבשו עו"ב הוא דנוהגת שביעית מדרבנן, הרי גם בכל א"י נמי הדין כן, וכנ"ל. ועוד דכאן כתב דסוריה גם בזמן בית ראשון אין בה שביעית מה"ת, ולהלן (ס"ק ר"ד) כתב, שגם סוריה לא כבשוהו עולי בבל. ומשמע דאילו כבשוהו עולי בבל היו ספיחיה אסורים. ואמאי, הא מלכתחילה לא היה בה דין שביעית, ורק אסרו לעבוד בה במחבור (ע"ש בדרך אמונה ס"ק קצ"ט), כדי שלא יניחו את א"י וילכו וישתקעו שם. וא"כ אין זה תלוי בכיבוש עולי בבל כלל.

וגם מ"ש משם אביו מרן הקה"י ע"ה, דבערים שכבשו עו"ב בעבה"י באמת הספיחין אסורין (שם ס"ק ר"ה). דנראה מזה דר"ל דגם הקה"י קאי בשיטת מרן החזו"א ע"ה, רק דיש ערים ששם הספיחין אסורים משום שכבשו עו"ב. ובאמת המעיין היטב בדברי הקה"י שהזכרתי, יראה

דהוא ז"ל אחז לו דרך אחרת בענין זה. שבסוף אות ב' שם כתב, וז"ל, והשתא באיתברר מסוגיא דערכין ומירושלמי פ"ו, דעו"ב כבשו עבה"י, קשה טובא מש"כ הרמב"ם ז"ל דשביעית בעבה"י רק מדבריהם כשיטת כמה אחרונים ז"ל שהביא הברכ"י, מכוח הראיות שהביא החזו"א וכו'. וכתב שם עוד וז"ל, ולומר דמ"ש הרמב"ם ז"ל דעבה"י חייב מדבריהם, היינו לפי שעיקר דין שביעית באר"י הוא מדבריהם בזה"ז כדמוכח בפ"י ה"ט, זה א"א לומר, דא"כ למה הזכיר דין זה במיוחד בעבה"י, וכי ס"ד דהוה אמינא שעבה"י עדיף מא"י. עכל"ה. והרי כבר נטה בזה מדברי החזו"א ע"ה, שכתב לעיל משמו דמ"ש הרמב"ם ז"ל מדבריהם, בשביעית בזה"ז קאמר רבינו, וכמ"ש הראב"ד ז"ל וכו', וסייע ליה מדברי המל"מ, וכנ"ל. ועתה כתב דא"א לומר שזה הפי' של "מדבריהם". אלא בע"כ צריכים אנו לומר שאחר שהתברר לנו מערכין וגם מהירושלמי שאכן עו"ב כבשו גם בעבה"י, אז בודאי דא"א עוד לפרש דמ"ש הרמב"ם מדבריהם, קאי רק על זה"ז ועל מקומות שלא כבשו עו"ב, דא"כ למה צריך ליחד דבר זה בעבה"י.

ועיין עוד בקה"י (שם אות ד) שכתב, ומעתה י"ל דכ"ז שייך בכיבוש ראשון דאז נצטוה משה רבינו ע"ה לכבוש עבה"י, אבל לבתר שפקעה קדושתה כשגלו, י"ל דכשעלה עזרא לא היה מצוה על ישראל לכבוש עבה"י, ורק משה רבינו ע"ה נצטוה לכבוש סיחון ועוג, וממילא בימי עזרא הדר הו"ל עבה"י כסוריא, שאינו מתקדש קודם כיבוש א"י. וכיון שבכיבוש עזרא נותרו הרבה כרכים שלא כבשום (אז לא נכבשה כל א"י), ממילא עבה"י אע"פ שנכבשה, כדמוכח מערכין ל"ב, ומהירושלמי פ"ו וכו"ל, לא הוי אלא מדרבנן, כדין כיבוש יחיד. ומ"ש בערכין דקידשו ערי חומה בעבה"י, היינו מדרבנן. ואין זה דומה וכו' עכל"ה. נמצא מפורש ומבואר בלשונו, דגם המקומות שנכבשו ע"י עו"ב בעבר הירדן, אין בה שביעית אלא מדרבנן, כמו סוריא, דבפרוש אמר, כדין כיבוש יחיד. וע"ש שמפלפל בזה כיד ה' הטובה עליו, דאולי י"ל דבימי עזרא שפיר יכלו לקדש חוץ לגבולי א"י אפי' שעדיין לא כבשו כל א"י, משום דלא נצטוו אז לכבוש את כל א"י. וע"ש שחזר ודחה את זה, וכתב בזה"ל, דשפיר י"ל אפי' כשאנים מחוייבים לכבוש כל א"י, מ"מ אין מקום שקדש חוץ לגבולות א"י, כל זמן שא"י העיקרית לא נכבשה כולה. ולפמש"כ גם עבה"י היה דינה בימי עזרא כדין סוריא, ומשו"ה שפיר פסק הרמב"ם ז"ל דעבה"י אינה חייבת בשביעית אלא מדבריהם. עכל"ה. ולא נותר עוד ספק כלל דהקה"י מבאר דכונת הרמב"ם שגם בימי עזרא בעבה"י נהגה שביעית רק מדבריהם, ואפילו באותם ערים דעבה"י שכבשו עו"ב ג"כ. ודינה כסוריא ממש.

וכבר כתבתי כמה הוכחות מלשונו של הרמב"ם ז"ל להכריח דכן עיקר וכן מבואר מדברי מרן ז"ל בכסף משנה שם וכמ"ר לעיל.

שו"ר בביאור ההלכה שבדרך אמונה שם (הלכה כ"ח ד"ה עבה"י), הקשה על שיטת החזו"א ע"ה דהרי מרן החזו"א פסק כרבי, דשביעית בזמן בית שני וכ"ש בזה"ז דרבנן, כיון שאין יובל נהג, שאין כל יושביה עליה, א"כ מה כונת רבינו כאן שכתב דעבה"י שביעית נוהגת מדבריהם, אי בבית ראשון גם עבה"י מה"ת, ואי בבית שני גם א"י מדבריהם. וע"ש עוד שהוסיף להקשות על מ"ש הרמב"ם לא יהיו ארצות אלא חמורין יותר מא"י שהחזיקו בה עולי מצרים. בשלמה סוריא דכיבוש יחיד לאו שמיא כיבוש, שייך לומר הכי, אבל עבה"י הרי היא א"י ממש, מה שייך לומר לא תהא חמורה מא"י. וכתב דצ"ל דבכל א"י אם יבואו כל יושביה עליה יהיה מן התורה גם בזה"ז, אבל בעה"י אפי' אם יבואו כל יושביה עליה לא יהיה מן התורה, כיון שלא כבשום עו"ב. ומ"ש רבנו על עה"י לא תהא חמורה מא"י, כוונתו, אע"ג דלענין ביכורים ולענין מצוה לישב בא"י ולענין חיבת א"י, אינה קדושה כא"י, כמ"ש התשב"ץ ח"ג (סי' קצ"ט ור'), וא"כ ודאי דלא חמירא מא"י. וע"ש שחזר והקשה מאותם עיירות נספחו לא"י בבית שני. ולא נקרא עבה"י אלא אותן מקומות שלא כבשום עולי בבל, וע"כ נמצא דהגאון נר"ו נשאר בדעתו דעבה"י דינה כא"י לכל דבר. ואולם מה שתירץ דבזה חלוקה עבה"י מא"י, שאפי' יבואו כל יושבי עליה לא יהיה בה שביעית

מן התורה משום שלא כבשוה עולי בבל ושזו הסיבה שכתב הרמב"ם ז"ל דנוהג בעבה"י שביעית מדבריהם, ואחר המחילה רבה כראוי, לא זכיתי להבין, דגם בא"י נמי יש מקומות שלא כבשו עולי בבל, וא"כ גם אם יבואו כל יושביה לא חיוב דאורייתה, וגם בעבה"י במקומות שכבשו עו"ב יהיה מן התורה ולמה חילק את עבה"י משאר א"י, ולמה חיובא דעבה"י מדבריהם.

עוד עולה מסוף דבריו דמודה ואזיל דעבה"י לא דמיא לגמרי לא"י דאין בה חיוב ביכורים ולא מצות ישוב א"י ולא חיבתה, וכמ"ש בתשב"ץ. ואחר שרואים דאין זה כא"י ממש, ובאמת היא אינה מגבולי א"י הנזכרים בפרשת מסעי, י"ל דגם לענין המצות התלויות בארץ לא חשיבא כארץ ישראל.

אלא דקשה מאותם ראיות שהביא החזו"א ע"ה, שמהם נרא' להדיא דעה"י דינו כא"י ממש. והנה מה שהביא למשנה דערכין (ל"ב) שדין בתי ערי חומה נוהג בעבה"י, הנה כבר כתבתי דאפשר שהם רק מדרבנן, וכ"כ בקה"י שם, וכמדומני שראיתי כן גם בברכ"י וממילא דאין ראייה מזה.

[המשך המאמר אי"ה בגליון הבא]

הרב שניאור ז. רווח שליט"א
רב איזורי במ.א. גזר ויו"ר המכון

בדין משלוח מנות בפורים מפירות ודמי שביעית

כ' טבת תשס"א

לכבוד
הרב אביעד אשואל שליט"א
שלום וברכה וכט"ס

בנדון שאלתך אם מותר לשלוח מנות איש לרעהו בפורים, מפירות שביעית, ומה הדין אם השולח כבר יצא ידי חובת משלוח מנות?

הנה בספרי שביטת השדה כתבתי בקיצור נמרץ (פרק יז סעיף י) שאין לשלוח מנות בפורים מפירות שביעית, וצינתי שם בהערה למש"כ בשו"ת משנת יוסף (ח"א סי' כז) שהו"כ כפורע חובו מפירות שביעית, ואסור. אולם בדיעבד שכבר שלח, יצא ידי חובה, ואם קיבל מחבירו משלוח מנות, נשאר בצ"ע אם מותר להשיב גמול מפירות שביעית [כאשר כבר יצא חובה ששלח לאחרים]. והוספתי שם מדילי שכל זה רק אם שולח את כל המנות מפירות שביעית, אך אם שולח שתי מנות של חולין, ומוסיף ע"ז מפירות שביעית ליתן לן בה, אלא שעליו להודיע זאת למקבל, כדי שינהג בהם קדושת שביעית. וצינתי שם לספרי ביכורי שדה על הל' מעשר עני (פ"ג ס"ח).

ועתה כיון שנדרשתי לענות לכב', אמרתי אשוב ואשנה פרק זה.

שנינו בתוספתא (פ"ז ה"ו) אחד שביעית ואחד מער שני אין פורעין מהן מלוה וחוב, אין משלמין מהם גמולין, ואין פודים בהן שבויים, ואין עושים בהם שושבינות, ואין עושין בהן צדקה, אבל משלימין מהם דבר של גמילות חסדים וצריכין להודיע, ונותנין אותן לחבר עיר בטובה, עכ"ל התוספתא. [ועו"ע בתוספתא עמ"ס פאה (פ"ד הט"ז), ועי"ש לידע אם הגירסא עני או שני לענין מעשר, וע"ע בתוספתא כפשוטה, עמ"ס פאה שם, ועו"ע בחס"ד על התוספתא בפאה שם, ובתוספתא עמ"ס שביעית, ודוק],

ובפי' הנ"כ שם ביארו [המנח"ב והריב"ג], שחוב היינו שלא מחמת הלואה, [שזה כבר נזכר במלוה]. וגמולין פירושו, שגמל לו טובה, שהוא כעין פריעת חוב, כיון שחייב לגמול לו טובה כנגדו]. והא דאין פודים שבויים, פ"י הריב"ג, שאע"ג שזה מצוה רבה, כדאיתא בב"ב (ח' ע"ב), מ"מ אין משנין לצדקה אחרת. ואין עושין בו שושבינות, מבאר המנח"ב שדרך היה לשלח מתנות לחבירו בעת חתונתו, והוא חוזר ומשלחו והוה כעין הלואות דאסור, ואין פוסקין מהן צדקה, ומבאר המנח"ב ג' פירושים בזה, א. שאין נוטלין ממנו זה לצדקה בעד מה שחייב. ב. אם קובצין

מס לצדקה לפי עשירות אין מחשבין זה דלא הוי כשלו. ג. א"נ לצדקה אחרת שאינה לעניים לאכילה, ומסיים על הפי' השלישי, וזה עיקר לפי פשטות הלשון. והריב"ג שם מפרש, שאין נותנים זה לעניים בתורת צדקה, שיסברו שנותן להם משלו ובאמת שהוא של עניים. אבל משלימין מהם דבר של גמילות חסדים, ומפרש הריב"ג, שהכוונה כשאנו חייב לחבירו שום טובה אלא בתורת גמילות חסדים.

אלא שמסיימת התוספתא, שצריך להודיע למקבל שזה מעשר או שביעית, ועי' במנח"ב שביאר שהיינו כדי שהמקבל ינהג בהן בקדושה, א"נ, כדי שלא יחשבו שמשלו הן אוכלין ונמצא כפורע חובו מן השביעית. ורבינו דוד פארוו בפ' החסדי דוד על התוספתא שביעית, כתב שהכא [בשביעית] אי"צ לטעם שכתב [בפאה] שזה משום גניבת דעת, דתיפוק ליה הכא, שזה משום תקלה שאם לא יודיעם לא יזהרו לאכול בקדושתם, וסיפא קמ"ל, וכו' עי"ש, עכ"ד התוספתא עם ביאור הנו"כ.

והנה על הנוסח בתוספתא בענין גמ"ח, מצינו ב' גירסאות, בנדפס גריס "משלימין", ובכת"י איתא "משלחין", ובטור יו"ד (סי' שלא) אודות מעשר עני, ברוב הדפוסים הגירסא "משלמין", ובגירסא שהיתה לפני מרן הבית יוסף כתוב "משלחין", ומבאר שם מרן בב"י, שהחילוק בין משלמין למשלחין הוא, שמשלחין דבר של גמ"ח היינו שמשלח ממנו לבית האבל, צריך להודיעו שזה מעשר עני כדי שלא יבוא לגמול לו גם הוא חסד, אלא שאם הודיע לו, ובכל אופן גמל לו, מותר לקבל ממנו, כיון שידע, ומתנה הוא דיהיב ליה, אך אין משלמין ממנו תגמולין, כלומר, שאם חבירו עושה עמו חסד, וזה בא לשלם לו גמולו, לא יגמול לו מעשר עני. ולמאן דגרס משלמין דבר של גמ"ח, פירושו, שאם קדם הלה וגמלו חסד לזה באבל שאירעו, ואח"כ אירע אבל לאחר, מותר לשלם לו גמול חסדו, מעשר עני כדי שלא יתבטל מלגמול חסד. אלא שצריך להודיעו שזה מעשר עני, כדי שלא יהיה פורע חובו ממעשר עני. אבל לתגמולין של דבר הרשות לא התירו לו, אע"פ שהוא מודיעו שהוא מ"ע, עכ"ד הב"י.

ובהמשך דברי הטור לענין פוסקין צדקה, מבאר שם מרן בב"י שהיינו שאם פסקו עליו בני העיר צדקה, לא יתן מעשר עני, שנמצא פורע חובו ממ"ע, ע"כ. ומוכח מדבריו שליתן לצדקה אם לא פסקו עליו, שפיר דמי ומותר. וכן הבין בדעת הב"י, רבינו בעל הב"ח, אלא שהוא פליג עליו, וס"ל שאף אם לא פסקו עליו, אסור לו ליתן לכיס של צדקה, ע"ש. [ובאמת שמלשון הרמב"ם בכל המקומות שיוזכרו בפסקא הבאה, מוכח כדעת הב"י. שכן רבינו הרמב"ם הוסיף וכתב שאין פוסקין מהן צדקה לעניים בבית הכנסת, משמע שאירי בצדקה שפוסקין על כ"א בביהכ"נ, ולא על צדקה שנותן מעצמו. ודוק].

והנה רבינו הרמב"ם בהל' מע"ש (פ"ג הכ"א), ובהל' מתנות עניים (פ"ו הי"ז), ובהל' שמיטה ויובל (פ"ו ה"י), הביא את דברי התוספתא הנ"ל. ובדפוסים שלפנינו, נכתב בהל' מע"ש ומתנו"ע "משלימין", ובהל' שמו"י הגירסא "משלחין". וכבר תמה בספר פאת השולחן (פכ"ו בבית ישראל ס"ק כה), שאם יש חילוק לדינא בין הגירסאות, יש להבין מדוע הרמב"ם שינה בלשונו. אמנם ברמב"ם דפוס פרנקל, השוו את כל המקומות ברמב"ם, ובכולם גרסו "משלחין" וזה עפ"י רוב הכת"י, וכפי שציינו שם.

וא"כ עפ"י נפק"ל, שיהיה מותר לתת מפירות שביעית דבר של גמילות חסד, כגון לבית האבל, אך אם חבירו עשה עמו חסד, וזה בא לשלם גמולו, אסור לשלם מפירות שביעית, וכ"ז לפי גירסת הרמב"ם [גם בשאר דפוסים] בשביעית "משלחין". והנה רבינו הרדב"ז בפירושו להרמב"ם בהל' מתנו"ע (הנז') פירש שהחילוק בין תגמולין לגמ"ח הוא, שתגמולין כגון שהלווה פעם אחרת, ואח"כ הוצרך ללות ממנו, לא ילוהו ממצעות מעשר עני. וכן אם זימן אותו וכו', וככו"ב. אבל אם גמל עמו חסד כגון ששלח לו הבראה בימי אביו אם אירע לחבירו אבל יוכל להברותו ממ"ע, וככו"ב. עכ"ד.

והנה לענין שושבינות, כתב לבאר המהר"י קורקוס (על הרמ' בהל' שמו"י שם) שהיינו טעמא כיון שיוצאה בדין. וביתר ביאור ביארו הנ"כ על התוספתא בשביעית ובפאה הנז', וכמ"ש רבינו הרמב"ם בהל' זכיה (פ"ז ה"ב) שהשולח שושבינות מטרתו שכאשר הוא ישא אשה, יחזור הוא וישלח לו, ויוצא בדיינים. ועי' בתוספתא כפשוטה (עמ"ס בפאה שם) שהברייטא, דייקה בלשונה ואמרה שאפילו לשלוח שושבינות בתחילה אסור, מפני שהיא נגבית בבי"ד, והו"ל כאילו מלוה מעשר עני ע"מ לפרוע אח"כ, אבל לשלם שושבינות פשיטא שאסור, שהרי הוא בכלל פורע חובו.

והא דאין פודין בו שבויים, כבר כתבנו לעיל מפ"י הריב"ג שה"ט משום שאין משנין אותו לצדקה אחרת. ולכאורה א"כ לענין שביעית שאינה צדקה ואין משנהו לדבר אחר, יהיה מותר. אלא שבתוספתא הנז', להדיא שנינו שגם בפירות שביעית אין פודין שבויים. והש"ך (יו"ד סי' של"א ס"ק קסו) כתב שאין פודין בו שבויים כיון שזה מוטל עליו לעשותו בלא מצות מעשר, והוי נמי כפורע חובו. אולם הט"ז שם (ס"ק לב) כתב, שכמו שביאר מרן הב"י לענין צדקה, שהיינו דוקא אם פסקו עליו צדקה, אך בלא"ה מותר ליתן לצדקה, הוא הדין לענין פדיון שבויים, שדווקא אם פסקו עליו דמים, והוא רוצה לפטור עצמו במעשר עני, אך אם אין מוטל לפדותו, ודאי יכול לתת מ"ע שלו לזה, דאין לך צדקה גדולה מזה, דשבי כולוהו איתניהו ביה, וכו'. עכ"ד. [ובאמת יש להתיישב בדעת הרמב"ם שבהל' מתנו"ע הנז', הזכיר גם הא דאין פודין בזה שבויים, אולם בהל' שמו"י השמיט דין זה של פדיון שבויים, ואפשר שהיינו משום דשביעית אינו ענין לשינוי צדקה. אלא שיש לעי' מדוע א"כ בהל' מע"ש, נמי לא הזכיר דין של פדיון שבויים. וצ"ב. ואפשר שהכל בכלל צדקה הוא]. ועו"ע בש"ך שם שביאר את החילוק בין תגמולין לגמ"ח, כפי מה שביאר מרן

הב"י את הי"א הנ"ז, וכפי שביאר הרדב"ז הנז', והוא החילוק בין דבר של מצוה כגון אבל, שמותר, והיינו גמ"ח, לבין תגמולין של רשות. ע"ש.

והנה בפי' החסדי דוד על התוספתא (עמ"ס פאה שם) ביאר שהתוספתא בדרך לא זו אף זו קתני, שלא רק מלוה וחוב אין משלמים ממנו, אלא גם תגמול והכרת הטוב אין משלמין, ולא לבד תגמולין, כי גם זה חוב לאדם, אלא גם שושבינות שאין עליו חוב כלל אין משלמין, ואפי' פדיון שבויים וצדקה שזה מצוה, אין משלמין עכ"ד. ואולם גם גדרים אלו אינם בהכרח, שהרי ראינו שצדקה משלם מזה, ורק אם פסקו לא משלם, וכאמור לעיל בדעת הב"י.

והנה אחר ביאור כל דברי התוספתא, ניהדר אנפין לנידון דידן מדין משלוח מנות, הנה ברור שלכאורה יש חילוק גדול בין מעשר שאינו שייך כלל לבעליו, אלא לעניים, והנוטלם לעצמו עובר בלאוין ועשין כמבואר בספרי ביכורי שדה הל' מעשר עני (פ"ב ס"ד). ומאידך פירות שביעית, אע"ג שהם הפקר, לאחר שזכה בהם, הוא הבעלים שלהם, ולכן יוצאין ידי חובה באתרוג של שביעית, וכדתנן במס' סוכה (דף לט ע"א), ואע"ג שבאתרוג כתוב לכם ודרשין "משלכם", וכבר העירו זאת באחרונים, יעוי' בפי' קרבן העדה על דברי הירושלמי (ריש פר' עשירי), שדן אם אפשר לצאת י"ח ד' כוסות ביין של שביעית, ויצא לבאר שזה משום לכם, ותמה עליו הרש"ש שם בפסחים (בסוף חידושיו שם) מדין אתרוג ומצה. ע"ש.

והשתא אם כן שזה ממונו של הזוכה, א"כ לכאורה יכול אף לשלוח מנות מזה. אולם ראיתי באחרונים שיצאו לדון, כיון שמשלוח מנות זה מצוה המוטלת עליו, א"כ אם יפרע מצוה זו מפירות שביעית, נמצא כפורע חוב, ולכן כתבו לא לנהוג כך, וכן פסק להלכה בשו"ת משנ"י הנז' בראש דברינו. וכ"כ בקיצור בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סי' קפ"ג).

אולם לענ"ד יש עדיין מקום לדון בזה, שהנה להדיא ראינו לעיל שגם לענין צדקה וה"ה לענין פדיון שבויים אם לא פסקו עליו מותר ליתנו מפירות שביעית, אף שזה מצוה, וכן ששנינו שיוצאין באתרוג של שביעית, וכ"ז אע"ג שזה מצוה, ולא אמרין שזה כפורע חובו מפירות שביעית, ועל כרחך כיון שזה מצוה אינו ענין לפריעת חוב, לבד אם פסקו עליו. וכעין זה מצאתי להדיא שכתב מרן הראש"ל הגר"ע יוסף שליט"א, בספר שו"ת חזון עובדיה (ח"א כ"א ס"ח), ששם יצא לדון בדברי הירושלמי בפסחים, שדן מהו לצאת י"ח ד' כוסות ביין של שביעית. והביא כמה ביאורים לזה, ובעמ' קמ"ה שם, הביא את דברי שו"ת עמודי אש שאחר שדחה את פירוש קרבן העדה על הירושלמי שביאר מדין "לכם", כתב הוא לפרש שזה משום שהוא נקרא פורע חובו מפירות שביעית, וכיון שד' כוסות היא מצוה דרמית עליה, לכן נראה כפורע חובו. ופשיט הירושלמי, שכיון שהוא רק מצוה דרבנן, לא הוי כפורע חובו. ומרן הראש"ל השיג ע"ד שהרי מצה ואתרוג הם דאורייתא, ובכל אופן שרי לכתחילה. ולכן מסיק שבמצוה לא חששו שיהיה נראה כפורע

חובו. וציין שם מרן שליט"א לשו"ת דגל ראובן (ח"ב סי' לא אות ו), שכתב שם לדון איך מותר לאדם לזון את אשתו בשנת השביעית, והרי מחויב במזונות אשתו, וביאר שיש לחלק בין אם צריכים למזונות, לבין אם הם שבעים, ועפ"ד ביאר את הא דתני שאין ב"ד פוסקין מזונות לאשה מדמי שביעית, אבל ניזונות הוא משל בעלה, וכו'. ע"ש. ומרן הראש"ל שליט"א כתב ע"ד ויש לדחות. ע"כ. ופירשו שיש לדחות כיון שזה מצוה אין זה נראה כפורע חובו, משא"כ אם ב"ד פוסקין מזונות, ופורע משביעית זה נראה ברור כפורע חובו, וכנז' לעיל לענין צדקה, ודוק.

וא"כ נראה דשפיר מותר לשלוח מנות בפורים מפירות שביעית, כיון שזה שלו, ויכול בהחלט לשלוח מזה. ואין זה נראה כפריעת חוב, כיון שזה מצוה. וק"ו אם כבר יצא ידי חובה של משלוח מנות ע"י ששלח לאחרים, שוראי מותר לשלוח כיון שאין זה כבר חובה המוטלת עליו, ואע"ג שיש בזה ריבוי שמחה וריעות, מכל מקום אין זה חובה המוטלת עליו. ויש להוסיף שגם לפי דעת העמודי אש, מ"מ גם הוא ס"ל שלתי' הירושלמי במצוה דרבנן אין חשש של פריעת חוב, וא"כ משלוח מנות אינו אלא מצוה מדרבנן, ואין חשש לפריעת חוב.

אולם אם חבירו שלח לו משלוח מנות, והמקבל משום נימוס משיב לו גם כן משלוח מנות, זה נראה דאסור כיון שהוא ממש כעין תגמולין שאין משלמין, כיון שזה ממש נראה כפריעת חוב, ודמי למש"כ מרן בב"י הנז', לענין "משלחין" וכאמור.

ובאמת שכן כתב להדיא בשו"ת תורה לשמה (סי' קצג) בתשובה לאחד שהלך לא"י להשתטח על קברי הצדיקים, ונזדמן שם בפורים, ושלח לאוהבו משלוח מנות, ושמעון צריך היה לשלוח לו גם מנות, והיה ברשותו מפירות שביעית, האם מותר, או דילמא שאסור כיון שנחשב כפורע חובו מפירות שביעית, כיון שמוכרח לשלוח לו מפני הנימוס של העולם, והשיב התורה לשמה עפ"ד התוספתא הנז' שדינו כתשלום גמול, והוי כפורע חובו ואסור.

ושו"ר להרב מנחת יצחק (ח"י סי' נז') שבסו"ד כתב לחלק בין מעשר לשביעית, וס"ל שכיון ופירות שביעית הן שלו ויכול לחלק לאחרים, לכן גם יכול לשלוח מזה משלוח מנות, יעוי"ש.

והנה ידידי הרד"א שליט"א העיר שלכאורה יש לחלק בין ד' כוסות ואתרוג ומצה שהם לשימוש העצמי של האדם, ומותר לו להשתמש בזה כרצונו כל עוד וזה אינו שימוש שלא כדרכו, לבין משלוח מנות לחבירו שהוי כפירעון חוב, ושכן חילק בספר תורת השביעית עמ' שעט בין מוציא מרשות למשאיר ברשותו, בענין נר חנוכה. אולם לענ"ד אין בכך עדיין דחיה לעיקר הדין כיון שהפירות בבעלותי ומותר לכו"ע ליתנם במתנה לחבירי, ולכן גם כאן מותר, ומה שאת חובת הנתינה קבעו חז"ל עדיין אין זה מעלה ולא מוריד, כיון שמצוה אינה כפריעת חוב, ולכן מותר לתת צדקה מפירות שביעית וכן מותר לפדות שבויים, אף שנותן לאחר, אלא אם כן פסקו עליו

צדקה הגבאים, ואזי אם מתחמק מליתנו אלא ממעשר או משביעית נראה כפורע חובו ואסור. ועי' עוד בציץ הקודש ח"א סי' יד, שכתב שבדבר מצוה ליכא משום הפסד, ובמ"ש ע"ד בשו"ת דגל ראובן הנד'. וע"ע בשו"ת חוף ימים ח"ב סו"ס יג.

העולה לדינא:

א. מותר לשלוח מנות בפורים מפירות שביעית, כיון שזה מצוה, ואינו נחשב כפריעת חוב, ומשנה אחרונה עיקר. וק"ו אם כבר קיים את המצווה, שודאי יכול לשלוח מנות נוספות מפירות שביעית אלא שבכה"ג עליו להודיע למקבל שזה פירות שביעית, ע"מ שינהג בהן בקדושה.

ב. אם נשלח מנות לאדם, ומחמת הנימוס צריך להחזיר אל הנותן, לא ישלח לו את המנות מפירות שביעית, כין שזה כתשלום גמולין, ופריעת חוב מפירות שביעית שאסור.

הרה"ג אליהו לוי שליט"א
ראש בית מדרש לרבנים ודיינים יד הרב ניסים
וראש מכון להוראה כנסת יחזקאל

האם בפרחים שיש בהם ריח יש קדושת שביעית

איתא בגמרא קמא (דף קא:) רבא רמי תנן ממין הצובעים ספחי סטים וקוצה יש להן שביעית ולדמיהן שביעית, יש להן ביעור ולדמיהן ביעור, אלמא עצים יש בהן משום קדושת שביעית. ורמינהו עלי קנים ועלי גפנים שגיבבן בחבא על פני השדה לקטן לאכילה יש בהן משום קדושת שביעית, לעצים אין בהם משום קדושת שביעית, ומשני אמר קרא לאכלה במי שהנאתו וביעורו שוין, יצאו עצים שהנאתן אחר ביעורן. והא איכא עצים דמשחן דהנאתן וביעורן שוין, אמר רבא סתם עצים להסקה הן עומדין.

פירוש הגמרא: כל דבר שהוא ממין שצובעין בו כגון ספחי סטים וקוצה יש להן שביעית, שצריך לשמור עצים אלו בקדושת שביעית, ולדמיהן שביעית שאין עושין מהן סחורה, ד"לאוכלה" ולא לסחורה אמר רחמנא (ע"ז סב, א). ואם מכר מפירות אלו המעות נתפסים בקדושת שביעית, דהיינו קונה בהם פירות ויש בפירות אלה קדושת שביעית וכדברי הגמ' בנדה (דף ח, א) הורד והכופר והלוטם והקטף יש להן שביעית ולדמיהם שביעית. ויש להן ביעור כשיגיע זמן הביעור חייב לבערן. וכמאמר הכתוב (ויקרא כה, ז) ולבהמתך ולחיה אשר בארצך, כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך שביעית, וכמבואר בפסחים (דף נב, ב). ואלו הספחים עצים בעלמא הן ומשתמשים בהן לצביעה. שואלת עלי קנים ועלי גפנים שגיבבן לעשות מהם אוצר, לקטן לאכילה יש בהן משום קדושת שביעית. לעצים אין בהם משום קדושת שביעית. מתרצת הגמרא "לאכלה" (ויקרא כה, ז), במי שהנאתו וביעורו שוין, יצאו עצים שהנאתן אחר ביעורן, משנעשים גחלים, ומשתמש בהם לאחר שנעשים גחלים וזוהי הנאתן. וכיון שהנאתן לאחר שנעשו גחלים על כן אם ליקטן לעצים אין בהם קדושת שביעית אבל מיני צבעים בשעת רתיחת היורה כלה השרש וקולט הצבע, ונמצא הנאתן וביעורן שוה, על כן יש בהם קדושת שביעית דהוא דומיא דאכילה שהנאתן וביעורן שוה בשעת הנאתן הוא כלה מן העולם. שואלת הגמ' והא איכא עצים דמשחן, שמא ירין כנר אבוקה, ובשעת הנאתן ביעורן, ותחול עליהם קדושת שביעית. אומרת הגמרא סתם עצים להסקה, עצים שלפעמים משתמשים בהן לאור, מ"מ עיקרן להסקה, והנאתן לאחר ביעורן, וכל דבר שהנאתו לאחר ביעורו יש בו קדושת שביעית. וראה שם בתוספות בד"ה והאיכא, שפירשו דסתם עצים דמשחן להא קיימי, ולפעמים משתמשים בהם גם להסקה. ולכאורה נראה מדברי הגמרא, שכל דבר שמשתמשים בו יש בו קדושת שביעית קדושת הארץ חלה על הכל. ורק עצים שהם להסקה ואין הנאתן וביעורן שווין אין בהן קדושת שביעית. והכלל הוא אם הנאתן וביעורן שווין יש בו קדושת שביעית, ואם אין הנאתן וביעורן שווין אין בו קדושת שביעית. הגמרא סתמה ואמרה, "לאוכלה" אמר רחמנא במי שהנאתו וביעורו שוה, ולא דוקא במידי דאכילה. ולכאורה משמע גם אם ההשתמשות היא בריח בלבד יש בו קדושת שביעית, כל שהנאתו וביעורו שווה, ורק עצים שלהסקה הם עומדים, כיון שאין הנאתן וביעורן שווה אין בהן קדושת שביעית.

איתא במשנה בשביעית (פ"ז מ"ו) הורד והכפר והקטף והלוטם יש להם שביעית ולדמיהן שביעית. רבי שמעון אומר אין לקטף שביעית מפני שאינו פרי.

וכתב רבינו עובדיה: ורד שושן. והכפר הוא שקורין לו בערבי אלחנא. וי"א שהוא בושם. והקטף אילן אפרסמון. יש להם שביעית ולדמיהן שביעית. והוא הדין דיש להם ביעור ולדמיהם ביעור. ואע"פ שלא נזכר במשנה. מפני שאינו פרי ודינן כעצים דאין להם קדושת שביעית משום דהנאתן אחר ביעורן. והתורה אמרה לאכלה דומיא דאכילה שהנאתן וביעורן שווה, יצאו עצים דהנאתן

אחר ביעורן. ות"ק סבר דקטפו זהו פרי. והלכה כר"ש ע"כ. וכתב המשנה ראשונה הורד והכפר, כל הני לריחא עבידי, וכל העשוי לריח שייך ביה שביעית כמו מיני צבעים, דהני נמי אם מריח בהן כמו שהן, הנאתן קודם ביעורם, ואם נותנן לתבשיל הנאתן בשעת ביעורן, בשעה שהתבשיל קולט הריח כלה כמו גבי צבעים בר"פ. והלכך בכולהו מודה ר"ש, ולא פליג אלא בקטף שהוא שרף הנוטף, וקסבר שאינו פרי, אבל כולהו אפילו אין עומדין לאכילה פירי מיקרי לענין שביעית. ואפשר דרובא דבשמים לתבשיל נתונים, ונאכלין ודמי למאכל. והיינו דמשמע לגמרא בפ"ק דנדה דקטף דהכא היינו שרף דספ"ק דערלה, אע"ג דהכא לא תני שרף כי התם, משום דאין לפרש דקטף היינו העץ עצמו, וכדפירש רש"י ותוספות בנדה דקטף שם העץ, דא"כ אמאי פליג רבי שמעון בקטף טפי מאינך. וע"כ שרף הוא ונקרא ע"ש העץ ע"כ.

ונראה מדבריו שכולהו לריח עבידי, ולא פליג ר"ש אלא בקטף שאינו פרי, אבל כל דבר שהוא הפרי עצמו יש בו קדושת שביעית. וכן ורד ושושנה שעשוי לריח, אפילו רבי שמעון מודה שיש בו קדושת שביעית. וכן כתב הרא"ש מסכת שביעית פ"ז מ"ו, שהקטף הוא שרף. והוסיף, ותניא הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף. וכן פירש שם מהר"י בן מלכי צדק, וכתב תרגום צרי קטף. וכן כתב הר"ש שם בפירושו. והוא צרי (בראשית מג) דמתרגמינן קטף. וכן כתבו התוספות נדה דף ח' בד"ה קטף, שהוא צרי, וכדברי הגמרא בכריתות דף ו' רשב"ג אומר הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף. ושרף עצמו נקרא קטף על שם העץ. רש"י. בנדה (דף ח,א) פירש מין אילן ואין עושה פרי אלא שרף וזהו פרי.

איתא בנדה (דף ח,א) והתנן הורד והכפר והלטום והקטף יש להן שביעית ולדמיהן שביעית יש להן ביעור ולדמיהן ביעור. ואמר רבי פדת מאן תנא קטפא פירא, רבי אליעזר. ואמר רבי זירא חזי דמינך ומאבוך קשריתו קטפא לעלמא.

פירוש הגמרא: הורד והכפר והלטום והקטף יש להן שביעית, שצריך לשמור אותם בקדושת שביעית, ואין עושין בהם סחורה. ואם עשה בהם סחורה הדמים נתפסים בקדושת שביעית. דהיינו, שקונה בהם ירקות או פירות ושומר עליהם קדושת שביעית, ובזמן הביעור צריך לבער אותם. ואמר רבי פדת מי ששונה שקטף הוא פרי - רבי אליעזר. והוא במשנה ערלה פ"א מ"ז: רבי אליעזר אומר המעמיד בשרף הערלה אסור. אמר רבי יהושע שמעתי בפירוש שהמעמיד בשרף העלים בשרף העיקרים מותר, בשרף הפגים אסור, מפני שהם פרי.

פירושו: המעמיד גבינה בשרף ערלה, אילן ערלה שנוטף ממנו שרף, ולוקח אותו ומעמיד בו גבינה, רבי אליעזר אומר אסור בין שרף היוצא מהעץ עצמו בין שרף היוצא מהפרי. אומר רבי יהושע שמעתי שהמעמיד בשרף העלים או עיקר העץ מותר. בשרף היוצא מהפרי עצמו אסור. ואומר רבי פדת משנתינו בשביעית הוא אליבא דרבי אליעזר שאוסר קטף היוצא מהעץ. וכמו בדין ערלה שהמעמיד בהם גבינה אסור, כמו כן בדין שביעית, קטף אסור בשביעית דהכל נידון כפרי, ורבי יהושע שאמר שרף העלים שרף העיקרים מותר הוא אליבא דרבי שמעון בשביעית. ומחלוקת רבנן ורבי שמעון בשביעית, מחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע בערלה.

עוד שם בגמרא (ע"ב): אמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא ואת לא תסברא דמאן תנא קטפא פירא ר"א הוא, והתנן רבי אליעזר אומר המעמיד בשרף ערלה אסור, אפילו תימא רבנן עד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי אליעזר אלא בקטפא דגוואזא, אבל בקטפא דפירי מודו ליה, דתנן אמר רבי יהושע שמעתי בפירוש שהמעמיד בשרף העליון בשרף העיקרין מותר, בשרף הפגין אסור מפני שהוא פרי.

פירושו: עד כאן לא פליגי רבנן על רבי אליעזר אלא בקטפא דגוואזא דהיינו שרף היוצא מהעץ, אבל קטפא דפירא שהשרף יוצא מהפירות מודים רבנן לרבי אליעזר שאסור להעמיד גבינות

בשרף זה. ובמשנה בשביעית פליגי רבנן ור"ש בשרף היוצא מהפירות, ולרבנן יש בו משום שביעית, ולרבי שמעון אין בו משום שביעית, דאינו פרי. ורבנן במשנה בשביעית כדברי הכל, דבין רבי אליעזר ובין רבי יהושע סוברים שאסור להעמיד בשרף היוצא מהפרי עצמו. ולא פליגי אלא בשרף היוצא מהאילן, לרבי אליעזר אסור להעמיד בו גבינה, לרבי יהושע מותר להעמיד בו גבינה. ועוד שם בגמרא: ואיבעית אימא כי פליגי רבנן עליה דרבי אליעזר באילן העושה פירות, אבל באילן שאינו עושה פירות מודו דקטפו זהו פרי. דתנן ר"ש אומר אין לקטף שביעית, וחכ"א יש לקטף שביעית מפני שקטפו זהו פרי. לאו רבנן דפליגי עליה דרבי אליעזר.

פירושו: מחלוקת רבנן ורבי אליעזר באילן העושה פירות והשרף יוצא מהעץ. לדעת רבי אליעזר אסור. ולדעת רבי יהושע מותר. וחולקין רבנן על רבי אליעזר באילן העושה פירות דוקא, אבל באילן שאינו עושה פירות ויש בו שרף אילן לכולי עלמא השרף הוא הפרי.

וראה תוספות שם (דף ח, א) בד"ה מאן תנא דאמר קיטפא פירי רבי אליעזר. ואם תאמר במאי פליגי אי ביעורו והנאתו שוה מאי טעמא דרבנן דאפילו עצים הוו אסירי בשביעית, אי לאו דאין הנאתו וביעורו שווה. ואי אין הנאתו וביעורו שוה, לא אסיר בשביעית ואין סברא לומר דפליגי אי הנאתו וביעורו שוה אי לאו. ויש לומר דודאי הנאתו וביעורו שוה, ולפי שאינו כי אם לחלוחי עץ שרו רבנן הקטף אגב העץ. ורבי אליעזר סבר דהנאתו חשיבה והווי פירי. ע"כ.

נראה מדברי התוס' שהעיקר הוא אם הנאתו וביעורו שוה אסור. ושואלים התוספות, מה הטעם של רבי שמעון שמתיר, והרי הנאתו וביעורו שווים, ויש לאסור כל דבר לא משנה מה, אם הנאתו וביעורו שוה, ואפילו שרף אילן שאינו חשוב כל כך, שאינו דבר אכילה, אסור משום שביעית. ותירצו התוס' דפליגי אם לחלוחית זו בטילה לגבי העץ. לרבנן אסור משום שביעית, דזהו פרי. ולרבי שמעון מותר, שלחלוחית זו בטלה לגבי העץ. ולרבי פדת המחלוקת היא בלחלוחי העץ, אבל בלחלוחי הפרי לכולי עלמא אסור. ורבי יהושע כרבי שמעון, ורבי אליעזר כרבנן בשביעית. אם נאמר שהלכה כרבי יהושע בערלה, הלכה כרבי שמעון בשביעית. ונמצא לחלוחי פירות אסורים, לחלוחי העץ מותרים. לרבי פדת רבי יהושע כרבי שמעון. ועד כאן לא פליגי רבי אליעזר ורבי יהושע אלא שהעמיד בשרף העיקרין אבל בשרף הפגים לכולי עלמא אסור. ולפי סברתו ערלה ושביעית דין אחד להם. אליבא דרבי זירא משנתנו בשביעית כדברי הכל, ומחלוקת חכמים ורבי יהושע בקטפי דגוואזא אבל בקטפי דפירי לכולי עלמא אסור, ודלא כרבי שמעון בשביעית שאומר גם בקטפי דפירי מותר משום שאינו פרי. ולפי דבריו מחלוקת רבנן ורבי יהושע בשביעית הוא בקטפי דפירי, לרבנן פרי הוא ואסור בשביעית, ולרבי שמעון אינו פרי אלא שרף בעלמא היוצא מהפרי ואינו נידון כפרי. ואין הלכה כרבי שמעון. קושיית התוספות במאי פליגי רבנן ורבי יהושע, היא בדוקא אליבא דרבי פדת שאומר שפליגי בשרף האילן. אבל אליבא דרבי זירא פשוט הדבר, כיון דפליגי בשרף היוצא מהפרי, לסברת רבנן הרי הוא כפרי, ולסברת רבי שמעון אין הוא כפרי.

ואפילו לרש"י שפירש שם שקטף הוא שרף אילן, נראה לומר דבכוונתו כל מה שעושין ומשתמשין בשרף זה הוא בכלל. דהיה לרש"י להבדיל בין ריח לדברים אחרים. ומדסתם, משמע שהכל בכלל. ולסברת אי בעית אימא, חולקים רבי אליעזר ורבי יהושע בשרף אילן שיש בו פירות, ובשרף היוצא מהעץ, אבל שרף אילן שאין בו פירות לכולי עלמא יש בו משום שביעית. וראה רש"י שם בד"ה לאו רבנן דפליגי עליה דרבי אליעזר, שכתב בשאר אילנות וחזינן דבקטף סבירא להו כוותיה. ע"כ. ופירושו, בשאר אילנות אין בהן משום שביעית. ולפי סברא זו פרחים שנותנים ריח, לכולי עלמא יש בהן קדושת שביעית, דאין הם פחותים משרף אילן שאינו עושה פירות.

כתב הרמב"ם הלכות שמיטה (פ"ז הלכה יט): "הורד והכופר והלוטם יש להן ולדמיהן שביעית, הקטף והוא שרף היוצא מהאילנות מן העלים מן העיקרים אין לו שביעית, והיוצא מן הפגים יש לו ולדמיו שביעית". ועוד כתב שם בהלכה כ': "במה דברים אמורים באילן מאכל, אבל באילן סרק אף היוצא מן העלין ומן העיקרים כפרי שלהן ויש לו ולדמיו שביעית".

וראה כסף משנה: הקטף והוא שרף היוצא מהאילנות, בפרק ז' דשביעית תנן הקטף יש לו שביעית ולדמיו שביעית רבי שמעון אומר אין לקטף שביעית מפני שאינו פרי. וגרסין ב"ק (נדה דף ח,ב) אמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא ואת לא תסברא דמאן תנא קטפא פרי רבי אליעזר הוא, והתנן רבי אליעזר אומר המעמיד בשרף הערלה אסור. אפילו תימא רבנן ע"כ לא פליגי רבנן עליה דר"א אלא בקטפא דגוואזא אבל בקטפא דפירא מודו ליה. דתנן רבי יהושע אומר שמעתי בפירוש שהמעמיד בשרף העלין ובשרף העיקרין מותר, ובשרף הפגין אסור מפני שהוא פרי. ואב"א כי פליגי רבנן עליה דר"א באילן העושה פירות, אבל באילן שאינו עושה פירות מודו דקטפו זהו פרי, דתנן ר"ש אומר אין לקטף שביעית וחכמים אומרים יש לקטף שביעית מפני שקטפו זה הוא פרי, מאן חכמים לאו רבנן דפליגי עליה דרבי אליעזר. ופסק רבינו כהני תרי תירוצי, משמע דתירווייהו קושטא נינהו. ע"כ. ועוד כתב שם שיש תירוץ אחר של ההוא סבא והוא דלא כהלכתא.

לכאורה היה נראה דהרמב"ם סותר את דבריו, שבפרק ז' הי"ט כתב ששרף היוצא מן העלים ומן העיקרין אין לו שביעית. ובהלכה כ' כתב: במד"א באילן מאכל אבל באילן סרק אף היוצא מן העלין ומן העיקרין כפרי שלהן ויש לו ולדמיו שביעית. וצריך לומר שאילן שיש בו פירות היוצא מהפרי יש בו שביעית, והיוצא מהעץ אין בו שביעית, ואילן סרק שאין בו פרי היוצא מהאילן יש בו שביעית דהם פירותיו.

הרמב"ם סתם דבריו ופסק להלכה ששרף היוצא מהפרי יש בו שביעית, וכן שרף היוצא מאילן סרק שאין בו פירות, יש בו שביעית. הכוונה היא שקדושת שביעית חלה על השרף עצמו, ולא משנה מה אני עושה עם השרף הזה, בין אם אני מעמיד בו גבינה, וכדברי המשנה בערלה (פ"א משנה ז), קדושת שביעית חלה עליו. ובין אם אני עושה בשרף זה דיו, וכדברי הגמרא בשבת (כג,א): כל השרפין יפין לדיו ושרף קטף יפה מכולן. ובין אם אני עושה משרף זה צרי שהוא ריח טוב, וכדברי הגמרא בכריתות (דף ו,א): הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף. והוא אחד מאחד עשר הסממנים שהיו משתמשים בו בבית המקדש שיבנה במהרה בימינו. ובודאי זה היה סוג ריח מובחר ביותר. אם בשרף חלה עליו קדושת שביעית אין זה משנה מה אני עושה משרף זה, אם אני עושה משרף זה ריח, גם כן יש בו קדושת שביעית, שהרי קדושה זו חלה עליו בעודו שרף. וכלשונו של הרמב"ם, שהשרף עצמו יש בו קדושת שביעית, וכל מה שרגילין לעשות בו הרי הוא קדוש. לא יתכן שתפקע ממנו קדושה בסוף כשיעשו משרף זה ריח או דיו או גבינה וכל דבר אחר, הכל בכלל הקדושה הוא. הכלל הוא, מה שרגילין לעשות מהשרף יש בו קדושת שביעית. וכעין זה ירושלמי (פ"ז דף יח) גבי תורמוסין שאם לא מיתקן אינן ראויין, ואם מיתקן חלה עליהן קדושת שביעית, ואומרת הגמרא ומצינו דבר בתחילה קדושת שביעית חלה עליהן ובסוף אין קדושת שביעית חלה עליהן. ועיין שם ברידב"ז ופני משה, שהוא בתמיה. ואפילו דבר שאינו ראוי לאכילה לגמרי, כגון לולבי זרדים וכדומה. ע"ש. נמצא שחל עליהן קדושת שביעית בתחילה.

בירושלמי שביעית (פרק ז דף יח): "בשמים מהו שיהא עליהן קדושת שביעית, נשמענא מן הדא הפרח הלבן והאורז אין עליהן קדושת שביעית. חברייא אמרי רבי שמעון היא, דרבי שמעון אמר אין לקטף שביעית מפני שאינו פרי. רבי שמואל בשם רבי אבהו תפטר דברי הכל היא, בהדא נסורתא".

ופירש הפני משה שם, בשמים מהו ואם מותר לאבדן ולהפסידן, ופשיט ליה דתני הפרח הלבן וכן פרחי האורז שעשוין להריח בהן ואין עליהן קדושת שביעית. חבריא הוו אמרי דרבי שמעון היא, הא דקתני הפרח אין לו שביעית אתיא כרבי שמעון דאמר לקמן בפרקין אין לקטף שביעית, והוא אילן אפרסמון, מפני שאינו פרי. ורבי שמואל דחי ליה דתפטר להא כדברי הכל בהדא נסורתא, כלומר הפרח הנושר ולדברי הכל אינו פרי. ע"כ.

ונראה מדברי הפני משה שקטף זהו אילן אפרסמון ועושין ממנו ריח. ולפי הפירוש הראשון הפרח הלבן ופרי האורז העשוין לריח אין בהן שביעית משום שאינו פרי, וכרבי שמעון. ולפירוש השני הפרח נשר, ולכולי עלמא אינו פרי, דכיון שנשר הרי הוא כפסולת, ואין בו קדושת שביעית. ועל כל פנים לשני הפירושים לא נפשטא הבעיא בירושלמי.

ונראה מדברי הירושלמי שריח הנאתו וביעורו שווה. והספק הוא בריח, כיון שאינו מידי דאכילה, יתכן שאין בו קדושת שביעית. שאם ריח אין הנאתו וביעורו שווה, אין להסתפק שאין בריח קדושת שביעית, דודאי לא חולקין הבבלי והירושלמי בסברא זו.

וראה ירושלמי שביעית (פרק ז דף יט), מפורש שם שעצים אין בהן קדושת שביעית. ובודאי הטעם הוא משום דאין הנאתו וביעורו שווה, וכמבואר בקמא (דף קא, ב) דהנאתו אחר ביעורו. ואם כותב הרמב"ם ששרף היוצא מהאילנות יש בו שביעית, וכן שרף היוצא מהפירות יש בו שביעית, ובודאי כל מה שיעשו משרף זה חלה עליו קדושה אם רגילין לעשות כן. דהקדושה חלה על השרף. הגם שהירושלמי מסתפק אם יש בבשמים שביעית, מ"מ נראה מגמרא דידן שיש בבשמים שביעית. וכן מורין דברי הרמב"ם שכתב שרף האילן יש בו שביעית, דהקדושה חלה על השרף, וכל דבר שרגילין לעשות מהשרף חלה עליו קדושת שביעית, ובודאי גם בשמים הדין כן. ואם נאמר שגמרא דידן מסתפקת בבשמים, מדוע לא כתבה את הספק במפורש, שלא נטעה לומר שיש בבשמים קדושת שביעית, דדרך גמרא בבלי להרחיב יותר מהירושלמי, ונראה לומר שהגמרא בבלי סוברת שיש בבשמים שביעית, והכלל הוא כדברי הגמרא בקמא (קא, ב) דדבר שהנאתו וביעורו שווין יש בו משום שביעית, ולאפוקי עצים שהנאתו אחר ביעורו.

ועוד איתא בגמרא ירושלמי (סוף פ"ז דשביעית דף כ): רבי פדת רבי יוסה בשם רבי יוחנן אתיא דרבי שמעון כרבי יהושע, דתנינן תמן אמר רבי יהושע שמעתי שהמעמיד בשרף האילן ובשרף העיקרין מותר. בשרף הפגין אסור מפני שהוא פרי. אמר רבי זעירא לרבי פדת כמה דתימא תמן הלכה כרבי יהושע וכאמר הלכה כרבי שמעון, אמר רבי יונה ודמא היא כל רבה (גירסת שנות אליהו: ודמא היא לכל דבר) קטף בטל על גבי שרפו, אילן אינו בטל על גבי שרפו. אוכלי בהמה קדושת שביעית חלה עליהן ואין קדושת ערלה חלה עליהן. ע"כ לשון הירושלמי.

וכתב פני משה שם, קטף בטל על גבי שרפו, כלומר אילן קטף והוא האפרסמון בטל הוא האילן לגבי שרפו והיינו שהשרף שלו היוצא מן העץ הוא העיקר. ואילן, כלומר שאר האילן שעושה פירות, אינו בטל על גבי שרפו שיוצא מן העץ, דעיקר הוא הפרי, ואין השרף היוצא מן העץ שלו נחשב לכלום. וכיון שכן הוא, תנא קמא דמתניתין נמי כרבי יהושע סבירא ליה, דלא מיירי הכא באילן העושה פירות, אלא בקטף שאינו עושה פירות שהקטף שלו זהו פרי, ושאינו מתניתין דערלה דלא אסרו אלא באילן העושה פירות, והיינו דמסיים ואזיל. ע"כ.

כותב הפני משה לרבי יונה אילן קטף והוא אפרסמון, בטל הוא, דהשרף שלו היוצא מהעץ הוא העיקר ועושים ממנו צרי, ושאר אילן שעושה פירות אינו בטל, שעיקר העץ הוא הפרי ואין השרף שלו נחשב לכלום. ות"ק דמתניתין בשביעית נמי כרבי יהושע סבירא ליה, דהמשנה בשביעית מדברת בקטף שהשרף הוא העיקר, והמשנה בערלה מדברת באילן העושה פירות, ובזה חולקין רבי אליעזר ורבי יהושע. ובאילן שאינו עושה פירות כולי עלמא מודים שהשרף הוא הפרי, ודלא

כרבי שמעון, ותנא קמא דמתניתין כרבי יהושע דערלה. והלכה כת"ק. וכתירין הגמרא בנדה (חב) לפי והאיבעית אימא. אליבא דרבי פדת רבי יהושע כרבי שמעון ואין בשרף האילן משום שביעית, ורק שרף פגין אסור לכולי עלמא. ולסברא זו אפשר שפרחי ריח אין בהם קדושת שביעית, דהם נידונין כדין היוצא מן השרף, ולרבי שמעון מותר, דסובר כרבי יהושע דערלה, והלכה כרבי יהושע.

רידב"ז שם בפירושו לדברי הגר"א בשנות אליהו על מסכת שביעית, כתב: ונראה דפירוש הירושלמי לפי זה הוא כך, דהנה במשנה דידן גרסינן הורד והקטף, ומזכיר הקטף, ואילו במשנה דערלה גרסינן רבי אליעזר אומר המעמיד בשרף, ומזכיר רק השרף. וכן רבי יהושע אומר ג"כ המעמיד בשרף האילן והעיקרין, ומזכיר רק השרף. והנה פירוש קטף הוא העץ, והשרף הנוטף ממנו נקרא צרי, כדגרסינן הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף. וכן פירש רש"י במסכת נדה שם, דקטף הוא העץ שנוטף ממנו שרף. וכן איתא במסכת שבת (דף כג,א), שרף קטף. הרי דיש שרף של הקטף ויש קטף עצמו. ובמשנה דידן לא קאמר שרף הקטף, אלא קטף עצמו. ואילו במשנה דמסכת ערלה קאמרינן המעמיד בשרף הערלה, הרי דמזכיר שם רק השרף לבד, והוא משום דשם בערלה דלא מיירי בקטף אלא בסתם אילן דעושה פרי, וע"כ לא בטל העץ לגבי שרף שיחא העץ עצמו חשוב כהשרף שלו, אבל עצי הקטף כיון שאין עליו שום פרי אלא השרף שבו, ע"כ בטל הקטף לגבי השרף, והעץ בעצמו חשוב כשרף שלו. ועל זה אמר לו רבי יונה ולכל דבר. פירוש בתמיה, דא"כ לדברין דקמדימית ר"ש לר"י, וחכמים ע"כ כרבי אליעזר דלא כר"י, דאי לחכמים הוי פרי אף בשרף של עץ, א"כ הו"ל להיות המעמיד בשרף האילן ג"כ אסור משום ערלה, א"כ לדברין לכל דבר צריך להיות אליבא דחכמים שרף של ערלה חשיב פרי כמו שביעית, והא דא"כ דהא בשביעית אף הקטף עצמו חשיב פרי, ואילו התם לענין ערלה לא חשיב פרי רק בשרף לבד, אבל לא העץ, אפילו לר"א, דר"א נמי לא קאמר אלא המעמיד בשרף הערלה אסור מפני שהוא פרי, וע"כ דהקטף עצמו בטל ע"ג שרפו, אילן אינו בטל ע"ג שרפו, פירוש דהקטף בטל לגבי שרפו והוא עצמו חשיב כשרף, ואילן אינו בטל על גבי שרפו ולא חשיב כמו השרף. וע"כ הוא משום דהקטף אינו עושה פרי ואין לו אלא שרף, ע"כ בטל לגבי השרף, משא"כ באילן דעושה פרי. א"כ לדברין דקא מדמיט מתניתין דידן למתניתין דמסכת ערלה הו"ל להיות שוה לכל דבר התם כמו הכא, ובאמת חזינן דלא דמי אפילו לר"א דקטף בטל על גבי שרפו ואילן אינו בטל ע"ג שרפו ואינן שוין לכל דבר. והוא ע"כ דבאילן העושה פרי מיירי התם, ולא דמיא למשנה דידן דהקטף, א"כ יכול להיות דאיתא חכמים כרבי יהושע, ואע"פ כן לענין שרף הקטף הוי פרי, משום דעל כרחק לא קאמר רבי יהושע אלא דוקא התם באילן העושה פרי, אבל בקטף שאינו עושה פרי אף רבי יהושע מודה דשרף חשיב כפרי וכו'.

כותב הרידב"ז, במשנה בשביעית מזכירה ורד והכפר והקטף. ובמשנה בערלה מזכירה מעמיד בשרף הערלה. והוא משום דבערלה לא מיירי בקטף אלא באילן עושה פירות, וע"כ לא בטל העץ לגבי השרף ואסור להעמיד בשרף, אבל לא אסור להעמיד בעץ עצמו אליבא דר"א, אבל עצי הקטף, שאין בהן פירות רק השרף שבו, ע"כ בטל הקטף לגבי השרף. והעץ עצמו חשוב כשרף ואסור משום שביעית. ור"א כחכמים ור"י כר"ש. אמר לו רבי יונה ולכל דבר, בתמיה, לדברין שאתה משווה את הדינים ור"ש כר"י ור"א כחכמים, לדברין לכל דבר צריך להיות אליבא דחכמים שאם מעמיד בעץ עצמו אסור. וכמו שאין הבדל לגבי שביעית שהקטף יש בו משום שביעית וכולל הכל, הוא הדין בערלה אליבא דר"א. וע"כ דהקטף עצמו בטל על גבי שרפו לכן הכל יש בו משום שביעית. לא כן אילן שעושה פירות, אינו בטל העץ על גבי שרפו. והגם שאסור להעמיד גבינה בשרף ערלה, מ"מ העץ מותר, א"כ מנין לומר שרבי אליעזר כחכמים ור"י כר"ש, יכול להיות שר"י מודה לחכמים בקטף שאסור משום שביעית בין השרף בין העץ, ואין לדמות אילן עושה פירות שמותר להעמיד גבינה בשרף של ערלה אליבא דר"י לשביעית שקטף אינו עושה פירות, והכל יש בו משום שביעית, ואפילו רבי יהושע מודה בזה.

בסוף הדיבור והא דלא דמי הכא והתם לכל דבר לענין העץ עצמו הוא לאו משום שיש נ"מ בין אילן העושה פרי לאינו עושה פרי, דז"א דבזה לא דמי שביעית לערלה לענין חשיבות העץ כמו הפרי, דהא הרי אוכלי בהמה קדושת שביעית חלה עליו ואין ערלה חלה עליהן, דשביעית חמור בזה מן הערלה לענין העץ, דהא חל קדושת שביעית אף על דבר שאינו ראוי למאכל אדם, כמו כן חל קדושת שביעית על העץ שמלא בתוכו שרף, אי שרף חשיב פרי, חשיב גם עץ שלו עבורו, משא"כ לענין ערלה. אבל לענין גוף השרף דמיא להדדי, וע"כ רבי שמעון כרבי יהושע, וחכמים כרבי אליעזר, דלזה חשיב פרי ולזה לא חשיב פרי. ע"כ באילן העושה פרי רבי יהושע אומר שרף האילן מותר, שרף הפרי אסור, ובקטף שאינו עושה פרי אף רבי יהושע מודה דשרף חשיב כפרי. והשיב לרבי יונה שלגבי שרף יש לדמות ערלה לשביעית אבל לא לגבי העץ, שהרי בשביעית אוכלי בהמה קדושת שביעית חלה עליו, ואין ערלה חלה עליו, דשביעית חמור בזה מן הערלה, לענין העץ, אבל לענין גוף השרף דומים שביעית וערלה, ע"כ יש לומר שרבי אליעזר כחכמים ורבי יהושע כרבי שמעון.

הן לפני משה הן להרידב"ז אליבא דרבי יונה, המשנה בשביעית אתי גם כרבי יהושע, אם נאמר שעושין משרף קטף ריח, הרי ריח זה יש בו משום שביעית, דחלות הקדושה היא על השרף, וכל מה שרגילין לעשות ממנו חלה עליו קדושת שביעית. ובזה גמרא בבבלי וגמרא ירושלמי שווין הן. ונראה שדברי רבי יונה הוא לפי האיבעית אימא של הגמרא בבבלי (נדה דף חב), והוא שרבי אליעזר ורבי יהושע חולקין באילן שיש בו פירות ובשרף היוצא מהעץ, לרבי אליעזר אסור להעמיד בו גבינה, ולרבי יהושע מותר להעמיד בו גבינה. אבל שרף אילן שאין בו פירות לכולי עלמא אסור להעמיד בו גבינה ויש בו קדושת שביעית. וכן שרף היוצא מהפרי עצמו, לכולי עלמא אסור להעמיד בו גבינה, ויש בו קדושת שביעית.

על כל פנים לא פסק הירושלמי איך ההלכה, אם כרבי פדת או כרבי יונה ונשאר הדבר בספק. אלא שרמב"ם וכן הכסף משנה פוסקים שההלכה כשני התירוצים שבגמרא נדה (חב). וראה בספר שנות אליהו שביעית פ"ז שכתב: ורד, הם שושנים. והכפר, הוא אשכל הכופר. והקטף וכו' רבי שמעון אומר אין לקטף שביעית מפני שאינו פרי. ויש במשנה זו ג' פירושים, במסכת נדה (דף חב) איתא דרבי פדת מוקי למתניתין הנ"ל בקטפי, הן דגזע הן דפרי, לכך מוקי לה כרבי אליעזר דווקא. דתנן רבי אליעזר אומר המעמיד בשרף ערלה אסור, ורבי יהושע אומר שמעתי שהמעמיד בשרף העלין בשרף העיקרין מותר, בשרף הפגין אסור. ורבי זירא מוקי לה בקטפא דפירי, ואתי ככ"ע, שאף רבי יהושע מודה בקטפא דפירי. ועוד איתא אוקמתיה שם דמיירי בין בקטפא דפירי ובין בקטפא דגוואזא, ואתי ככ"ע דלא פליגי רק באילן שעושה פירות, אבל באילן שאין עושה פרי כ"ע מודו דקטפו זהו פרי, ומייתי עלה ברייתא דתני בהדיא דחכ"א יש לקטף שביעית מפני שקטפו זהו פרי. משמע דאיירי באילן שאינו עושה פירות לכך הקטף שלו הוא פרי. וכצ"ל שם: "דתניא ר"ש אומר אין לקטף שביעית וחכ"א יש לקטף שביעית מפני שקטפו זהו פרי". ולא כדתנן, דבמתניתין לא קתני בה הטעם מפני שקטפו זהו פרי. ולפי זה איתא הירושלמי על מכונו. וז"ל: רבי פדת רבי יוסא בשם רבי יוחנן אתיא דר"ש כר"י, דתנינן תמן אמר ר"י שמעתי שהמעמיד בשרף העלין ובשרף העיקרין מותר ובשרף הפגין אסור מפני שהוא פרי, אמר רבי זירא לרבי פדת כמה דתימר תמן הלכה כר"י וכאן אמר הלכה כר"ש, אמר רבי יונה ודמי הוא לכול דבר קטף בטל ע"ג שרפו, ואילן אינו בטל על גבי שרפו, עכ"ל. כלומר דרבי פדת ס"ל דבקטפא דגוואזא איירי מתניתין, לכך מוקי לה דר"ש כר"י כנ"ל, ור"י לא סבירא ליה הכי רק כאוקמתיה דאיירי באילן שאין עושה פירות, ולכך קטפו זהו פרי, אבל אילן העושה פרי לא בטל על גבי שרפו, ופלוגתא דרבי אליעזר עם רבי יהושע הוא דוקא באילן העושה פרי, אבל בשאינו עושה פרי כ"ע מודו דקטפו זהו פרי. ע"כ.

וראה תוספות יו"ט ערלה פ"א מ"ז: אמר רבי יהושע שמעתי בפירוש שהמעמיד בשרף העלים, בשרף העיקרים מותר, בשרף הפגים אסור. לכאורה נראה דלא אמר רבי יהושע דשרף עצים

ועקרים מותר אלא באילן העושה פירות, דביה איירי, כאמרו בשרף פגים, אבל באינו עושה פירות מודה דקטפו זהו פרי. לפי מה שכתבתי בשם הרמב"ם לענין שביעית פ"ז מ"ו. אלא שראיתי להרמב"ם עצמו בחבורו פרק ט"ז הלכה כ"ו מהלכות מאכלות אסורות, שכתב: המעמיד גבינה בשרף פגי ערלה הרי זו אסורה בהנאה. ולא כתב שכן נמי בשרף עלים ועיקרי אילן שאינו עושה פרי. ודוחק לומר שסמך על מה שכתב בהלכות שמיטה, הואיל ויש לטעות להתיר האסור וכו'. ומצאתי בפירוש הר"ש פ"ז דשביעית דהביא סוגיא דפ"ק דנדה, והכריח מכח הירושלמי דאפילו מאן דמחמיר דשביעית מיקל בערלה, משום דבערלה כתיב "פרי" ובעינן פרי, אבל גבי שביעית לא בעינן פרי, שהשביעית נוהגת בין מאכל אדם בין מאכל בהמה, הלכך אין שרף שלו בטל לגבי העץ. ע"כ.

קושיית התוספות יו"ט, דהרמב"ם סותר עצמו, שבהלכות ערלה כתב שאסור להעמיד גבינות בפגי ערלה, ולא כתב מה דין העלין ועץ שאינו עושה פירות ועושה מהשרף גבינות. ומשמע שמותר. ובהלכות שביעית כתב ששרף עלין ועיקרין יש בו שביעית.

ותירץ, באפילו מי שמחמיר בשביעית מיקל בערלה, דבערלה כתוב "פרי" על כן השרף אין לו דין פרי, ומותר להעמיד בו גבינה, לא כן בשביעית, לא בעינן פרי, שהשביעית נוהגת בין מאכל אדם ובין מאכל בהמה. ע"כ.

הכלל הוא: שביעית כתוב "והשביעית תשמטנה ונטשתה" גם מאכל בהמה וגם ממין הצובעים שייך בו דין שביעית, ורק שיהיה הנאתו וביעורו שוה. ולפיכך העץ ושרפו אסור. ורק עץ פרי שרפו מותר, משום שהוא בטל לגבי העץ. ובעץ סרק אין השרף בטל לגבי העץ. ובערלה האיסור הוא "וערלתם את ערלתו את פרי", פרי אסור, אפילו פגין, שהפרי הוא קטן, יש בו דין ערלה, מה שאין כן שרף והעלין שאין ראויין לאכילה, אינם בכלל האיסור.

וכן תירץ תוספות אנשי שם, שיש חילוק מהותי בין ערלה לשביעית, וכיון ששרף האילן יש בו שביעית, כמו שכתב הרמב"ם, כל מה שרגילין לעשות ממנו יש בו שביעית. והעיקר הוא שיהיה הנאתו וביעורו שוין. והוא הדין פרחים שיש בהם ריח, יש בהם משום שביעית, דלא גרע פרחים שיש בהם ריח ומריחים בהם, שהנאתו וביעורם שווים, משרף האילנות או משרף הפרי שעושין מהן ריח, שיש בהן קדושת שביעית. ולכאורה כ"ש הוא - דפרחים שיש בהן ריח יש להם דין פירות.

וראה אור לציון שביעית פ"ב בשאלה י"ב. שאלה: האם יש בפרחים איסור ספיחים או דיני קדושת שביעית. תשובה: אין בפרחים איסור ספיחים כלל, ולענין קדושת שביעית פרחים ועצי ועשבי בשמים, כגון הדסים וכדומה שעומדים לריח, ראוי לחוש ולנהוג בהם קדושת שביעית. ואולם אין לקנות כלל פרחים שנשתלו באיסור בשנת השמיטה, אף אם אין בהם קדושת שביעית, איסור מסייע לעוברי עבירה. וכתב בביאור שהוא ספק בירושלמי, והרמב"ם לא הביא הירושלמי ולא כתב דמיני ריח יש בהם קדושת שביעית. ואולם נראה דמ"מ ראוי לחוש ולהחמיר בזה אם הבשמים עומדים לריח, די"ל דחשיב בכהאי גוונא הנאתו וביעורו שווה ויש בהן קדושת שביעית, כדאיתא בסוכה (דף מ, א) וכו'. וע"כ ראוי לשמור דיני קדושת שביעית בפרחים העומדים לריח ולהיזהר שלא להפסידם. ולכן אין לעשות מפרחים אלו זרים לכלה וכדומה, באופן שמפסידין על ידי זה, אבל לקחת פרחים וליתנם בבית לנוי אין בזה איסור. ע"כ.

הגם שהרמב"ם לא הביא דין מיני בשמים בקדושת שביעית, מ"מ אפשר ללמוד מדבריו בדין שרף ועלין שיש בהן קדושת שביעית, ולכאורה כ"ש הוא. וכן פסק כרם ציון להרה"ג גבי פסח פראנק פי"א ס"כ, שיש בפרחי ריח דין שביעית. וכן פסק בספר השמיטה להרב טוקצינסקי פ"ז

ה"ד אות ה', שיש שפירחי ריח דין שביעית. וכתב שהנאת ריח כהנאות מאור וצביעה, והרי הם בכלל "לכם" לכל צורכם.

משנה בשביעית פ"ח ה"א: כל שאינו מיוחד למאכל אדם עושין ממנו רפואה, דכתיב לאוכלה מה שהוא מיוחד לכך ומה שאינו מיוחד לכך מותר. איתא בגמרא סוכה (דף מ,ב): לאוכלה ולא מלוגמא, דהיינו לרפואה, ודבר שהוא מאכל אדם אסור לעשות ממנו לרפואה, "לכם" ולא לרפואה, ורפואה הוא דבר שאינו שוה בכל. וראה רש"י שם בד"ה מלוגמא, שאין הכל חולין. וכתב הרמב"ם הלכות שמיטה ויובל פ"ה ה"א: כל שהוא מיוחד למאכל אדם כגון חיטים וכו' אין עושין ממנו מלוגמא או רטיה וכו' שנאמר לכם ולא לרפואה, וכל שאינו מיוחד למאכל אדם, כגון קוצין ודרדרין הרכים עושין מהן מלוגמא לאדם אבל לא לבהמה. ע"כ. כלומר, דבר שהוא לכם, לצרכים שלכם, אין עושין ממנו רפואה - לכם יהיה לאוכלה ולא לרפואה. ואם אינו מיוחד לכם מותר.

בגמרא ביצה (דף כב, ב) אתמר אמר רב אסי מחלוקת להריח, אבל לגמר אסור. וכתב רש"י דפנוק יתירה הוא ואינו שוה לכל נפש. לכאורה היה אפשר ללמוד מכאן שריח אינו שוה לכל נפש, ודינו כמלוגמא שמותר בשביעית דבר שאינו מאכל אדם. אבל נראה שאין לדמות שביעית ליו"ט, דביו"ט צריכין דבר השוה לכל נפש, ולעשות מוגמר אינו שוה לכל נפש, ע"כ אסור ביו"ט. לא כן לענין שביעית, הגם דבעי שוה לכל נפש, ודבר שאינו מאכל אדם מותר לעשותו רפואה, מכל מקום רפואה אינה דבר השוה לכל נפש, משום דאין הכל חולין, והבריא לא ירצו להשתמש בזה, ע"כ מותר לעשות רפואה. לא כן בשמים וריח, כל אחד משתמש בבשמים להריח, וכל דבר שהנאתו וביעורו שוין יש בהן משום שביעית. וראה רש"י סוכה (לז,ב) בד"ה מריחא, שכתב שהוא דרך הנאתו אקציה. ע"כ. והוא, שהדס של מצוה אסור להריח בו, שהקצה אותו מהריח שהוא דרך הנאתו, ומשמע שהיה דרכו להריח, וכתב רש"י שהוא דרך הנאתו, אם כן הריח שוה לכל נפש, עכ"פ רגלין כולם להריח בפרחים. מה שאין כן דבר שהוא לרפואה, אינו שוה לכל אדם, ואם עושין ממנו רפואה, אין בו קדושת שביעית.

העולה לדינא:

פרחים שרגילין להריח בהן יש בהם משום קדושת שביעית וכל דיני שביעית חלין עליהם. אבל איסור ספיחין אין בהם.

הרב ראובן אוחנה שליט"א
מעיה"ק צפת ת"ו

שימוש במחשבי השקיה בשמיטה הכנת ממטרות מערב שביעית ע"י מחשבי השקיה

כהמשך למה שכתבנו בעניין השקיה בשבת ע"י מחשב השקיה המכוון מערב שבת, או על פי תוכנית השקיה קבועה מראש, הקובעת את זמני ותדירות ההשקיה, ופועלת באופן אוטומטי ללא פעולת אדם. הנה לענין שביעית האם מותר להשתמש במחשבי השקיה אלה. וכן מערכות השקיה אלה. וכן מערכות השקיה ודשון הפועלות במשולב באופן אוטומטי לצורך השקיה ודשון בשנת השמיטה.

נראה לכאורה שהדבר תלוי במחלוקת הפוסקים אם איסור מלאכה בשביעית חמור יותר משבת ויו"ט, כמ"ש "המנחת חינוך" מצוה קי"ב במצות השמיטה. ע"ש. וכ"כ ב"העמק דבר" פר' בהר במצות השמיטה, שלא כמו שבת בראשית שאיסור המלאכה אינו אלא אקרקפתא דגברי, משא"כ שביעית הוא אסור המונח על הקרקע. ע"ש. ונפ"מ לעשות מלאכה בשביעית ע"י גוי, שאיסור מלאכה בשבת ע"י גוי אינו אלא שבות. וכן ע"י בהמתו, דבשבת מצווה על שביתת בהמתו. ובנדו"ד להתחיל מלאכה בערב שביעית שתהא הולכת ונעשית ונגמרת מאליה בשביעית, [דדין תוספת שביעית נוהג רק בזמן שביהמ"ק קיים, ובזמנינו רוב עבודות השדה מותרות עד ר"ה של שביעית]. דאילו בשבת מותר להתחיל מלאכה בערב שבת סמוך לחשיכה אעפ"י שאינו יכול לגמרה מבע"י והיא נגמרת מאליה בשבת (שו"ע סי' רנ"ב ס"א. ע"ש), דקי"ל כב"ה דאין אדם מצווה על שביתת כליו. וכן לעשות פעולה כל שהיא, שעל ידי כך או בגרמתה תיעשה מלאכה האסורה בשביעית, דהא בשבת עשייה הוא דאסור הא גרמא שרי, (שבת קכב) ועיין בשו"ע (סי' שלד סע' כ"ב) בבאור הלכה שם ד"ה גרם כיבוי מותר. לאו דוקא כיבוי דהוא מלאכה שאינה צריכה לגופה, דאפילו בכל המלאכות הדין כן וכנ"ל. והרמ"א בהג"ה שם כתב דוקא במקום פסידא שרי גרמא. ועיין תו"ת פר' יתרו (כ"י. אות ס"ה ס"ו). ולפי זה נראה שלדעת הפוסקים שאיסור מלאכה בשביעית הוא על הקרקע, ומצוות שמיטה היא שהארץ תשבת ממלאכה, אין שום נפק"מ אם המלאכה גופא נעשית ע"י אדם או ע"י גרמא או נעשית מאליה, בכל גוונא שנעשית מלאכה בקרקע האסורה בשביעית, אסור. וה"ה בנדו"ד להשתמש במחשבי השקיה לצורך השקאה בשביעית, ואף שמכוונים מערב שביעית אסור, ובמקום שהתירו חז"ל להשקות, נראה דעדיף להשתמש בממטרות, ואף לכוונם בשביעית שרי.

ועתה ראיתי שהדברים מבוארים היטב בספר חוט השני ח"א (שעורים על הל' שביעית שנאמר ע"י הרה"ג ר' נסים קרליץ שליט"א). שכתב בנדו"ד שהדבר פשוט שאסור. ומצאתי לנכון להעתיק את כל דבריו וזה לשונו (פ"א ה"א, עמ' נב - נג): הנה הדבר פשוט שאסור לכוון ממטרות למערכת השקאה ומערכות דישון או שאר מכשירים מערב שביעית ע"י שעון או מחשבים כדי שיפעלו בשביעית להשקות את הגינות או את השדות [באופן שאסור להשקותם] או שיעשו שאר מלאכות האסורות בשביעית, והרי הוא עובר בעשה "דושבתה הארץ שבת לה" לדעת רש"י וסיעתו, מפני שהוא עושה פעולה שתתבטל בכך שביתת הארץ, ואין חילוק אם עשייתו היא בשביעית או מערב שביעית, כיוון דסוף סוף ע"י מעשיו יש כאן מחמתו בטול שביתת הארץ וכדלקמן, ואף דתניא (שבת יח, א) פותקין מים לגינה ערב שבת עם חשיכה ומתמלאת והולכת כל היום כולו, חזינן שאם עשייתו בערב שבת נמשכת בשבת מותר, הטעם הוא, דכל שאסור משום "לא תעשה כל מלאכה" האיסור על הגברא שלא יעשה המלאכה בעצם יום השבת, ואין איסור שהמלאכה תיעשה מאליה בשבת ע"י מעשיו מערב שבת (וכדרשת

הירושלמי שבת פ"ב ה"א: לא תיעשה כתיב, הא נעשית מאליה שרי. ועיין בתו"ת שם). אבל לענין שביתת הארץ דלא קאתינן עליה מדין "מלאכות", אלא מחמת מצות שביתת הארץ, דהיינו שאנו מצווים שלא לגרום שהקרקע תעבוד, א"כ מה לי שהקרקע אינה שובתת מחמת מעשיו בערב שביעית, דכל שהוא גורם שאין כאן שביתת הארץ עובר על העשה וכו'. וכן אסור לכוון שעון או מחשב בשביעית ואף מערב שביעית שיזבל את הקרקע בשביעית ע"י שמכניס חומרים בתוך מי ההשקאה, כמבואר לקמן הל' י"ג, עכ"ל. וכן פסק בפ"א ה"י (עמ' קד): אסור לכוון אף מערב שביעית שעון או מחשב שמפעיל מערכת השקאה לשדות בשביעית [באופן שאסור להשקות] משום שביתת הארץ, מפני שכל פעולה שנעשית מכח האדם ומתייחס אליו, הרי זה נחשב מעשה. ומשמע מדבריו אף לדעת הפוסקים שאיסור מלאכה בשביעית הוא על האדם לענין שביתת הארץ, וכאשר נתבאר בעזה"י לעיל. ולכן אסור לכוון שעון או מחשב אף מערב שביעית שיזבל את הקרקע בשביעית [באופן שאין בו פסידא], אף אם חומר הזיבול נכנס לתוך מי ההשקאה. וכמש"ל שם. עכ"ל.

אך בספר דיני שביעית השלם (הוצאת דגל ההלכה לשנת השמיטה תשס"א) פ"י השקאה (עמ' ע"ט ס"ה), כתב יש האוסרין ויש המתירין. וזה לשונו: באופן שההשקאה והדשון מתבצעים על ידי מחשב המכוון מערב שביעית (ולא נעשה בו שנוי בשביעית) יש האוסרין שיושקה וידושן בשביעית יותר מכדי הצורך, משום שאנו מצווים על "ושבתה הארץ", והמעשה מערב שביעית הוא הגורם למניעת שביתת השדה. ויש המתירין, מאחר ואין האדם עושה את ההפעלה בשביעית. ובמקום שיש חשש מראית עין אסור. עכ"ל. ודעת האוסרין היא דעת הגר"ש אוירבאך זצ"ל. ודעת המתירין היא דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א.

ומה שכתב במקום שיש חשש מראית עין אסור, נראה משום שנראה כמי שאינו משמט את שדהו בשביעית. והנה לדעת המתירין כאן, צריך להבין לכאורה כי כבר נתבאר לעיל כי לענין שביתת הארץ אין נפ"מ אם בקרקע אינה שובתת מחמת מעשיו בשביעית עצמה, או מכח מעשיו בערב שביעית, ולדעת הפוסקים שאסור מלאכה הוא על הקרקע, אסור בכל גוונא שנעשית בקרקע מלאכה. וצריך עוד להתישב בדבר היטב. אך לדעת הפוסקים שאיסור מלאכה בשביעית הוא על האדם, שרי אפילו בשביעית, כמו שבת בראשית, דלא נאסרה אלא עשיה, הא גרמר שרי. ובערב שביעית מותר אף להתחיל מלאכה ממש, והיא הולכת ונגמרת מאליה בשביעית, כמו בשבת, כההיא דתניא פותקין מים לגינה בע"ש וכו'. אך בנדו"ד במקום ובאופן שאסור להשקות, יש חשש למראית העין, שיאמרו בשביעית פתק, כמו בשבת שיאמרו בשבת פתק.

ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ד סימן ל"א נשאל בנדו"ד גבי שבת, ופסק שמותר לכוון שעון אוטומטי מערב שבת כדי שיפעיל את הממטרות בשבת, כיון דקי"ל אין איסור שביתת כלים בשבת, ומהיות טוב ליתר תוקף כדי למנע חשד עין הרואים, נכון לכתוב פתק או לסדר שלט על שער הגינה, ויהיה כתוב שהממטרות פועלות ע"י שעון המכוון מע"ש. ע"ש. ובשביעית יש גם חשש מראית עין (במקום ובאופן שאסור להשקות), שנראה כמי שאינו משמט את שדהו בשביעית, וגם במקום שחז"ל התירו להשקות לפי הצורך, או במקום הפסד, נכון לעשותו בשינוי. וכן פירש מרן בב"י סוס"י תקל"ז (הל' חול המועד) בדעת הרמב"ם, כל שאפשר לעשותו בשינוי צריך לשנותו. וכן פ' הרמב"ם במשנה שביעית פ"ב מ"י, מרביצין בעפר לבן דברי רבי שמעון רבי אלעזר אוסר. "ומרביצין" לפי הרמב"ם, היינו שאין זה השקייה רגילה, אלא מזין רסיסי מים על העפר לבן. ובירושלמי שביעית פ"ב ה"ג מבואר, דיש עוד אופן שהוא כהרבעה, והיינו השקאה דרך שליח, כלומר דרך הסל, דכיון שאין כאן דרך השקאה כבשאר שנים, הרי זה שנוי ומותר. ועוד שהרי זה כמזה מים ולא כנותן מים (אוצר יסודי שביעית שביעית סי' ה עמ' ס"א. ע"ש).

ובנדו"ד שהממטרות מסתובבות ומתיזות מים, נראה דדמי קצת להרבעה, לפי' הרמב"ם שם, שאין זו השקאה רגילה, אלא מזין רסיסי מים. אולם כיוון שגם בשאר שנים משתמשים בהם

להשקאה לגנות ומרבדי דשא וכדו', זו השקאה רגילה כבשאר שנים, אף אם מפחית את זמני ההשקאה, תדירות ההשקאה ואת לחץ המים, לא ניכר בזה שנוי בצורת ההשקאה. ומ"מ עדיף טפי להשתמש בממטרות ובמחשבי השקיה, מהשקיה ידנית (כיד), מפני שכל רגע ורגע עושה את המלאכה ביד. ובפרט כשמדובר בחלקות ובשטחים גדולים, שזו טרחה גדולה (וכמעט בלתי אפשרית), שקשה גם להיזהר שלא ישקה יותר ממה שמותר ולא יותר ממה שמוכרח להשקות ונראה גם כמי שלא משמט את שדהו בשביעית. ונראה היכא דאפשר להשתמש בצנורות השקיה הטמונים או מונחים על הקרקע, והמים יוצאים ומטפטפים דרך נקבים קטנים שבצנורות ומחלחלים באדמה, להתקין מערכת השקיה כזאת ע"י צנורות טפטוף המופעלת ע"י בקרי השקיה באמצעות סוללות או חשמל, דבאופן כזה אין שום חשש מראית עין, ולמעשה אף לדעת הפוסקים שאיסור מלאכה בשביעית הוא על הקרקע, כיון דלרוב הפוסקים שביעית בזה"ז דרבנן, והשקיה דרבנן, נקטינן לקולא, ומותר להשקות באופן שמותר, גינות נוי ומרבדי דשא ובכל מקום שאין שם חשש איסור ספיחין. אבל בשבת קדש דעתי כבר אמורה שאסור. וראוי לכל בעל נפש לקיים "שבת הארץ" לחומרא לפחות בשבתות של שנת השמיטה "זכר למעשה בראשית". כי זה יסוד ועיקר מאמנתינו ודתנו. ועיין מה שכתבנו וייחדנו מאמר על זה¹.

¹ הערת העורך:

אם ננקוט ששביעית היא איסור גברא ונחליט שיש לדמותה לשבת כדברי כת"ר, א"כ הרי דעת מרן בשו"ע או"ח סי' רנ"ב סע' ה' שמותר לתת חיטים לריחים של מים סמוך לחשכה ולא חיישינן להשמעת קול. ועל פי זה כתב בשו"ת יחווה דעת ח"ג סי' י"ח ובהליכות עולם כרך ג' עמ' נ"א להתיר כהאי גוונא במכונת כביסה וכדו'. ע"ש. א"כ גם שביעית נמי דכוותה לדידן לא חיישינן למראית העין.

הרב גד שקורי שליט"א
חבר ביהמ"ד בני ציון – ירושלים

ספיחין בפרי הבננה

כתב הרמב"ם (שמו"י פ"ד, א-ב): כל שתוציא הארץ בשנה שביעית, בין מן הזרע שנפל בה מקודם שביעית, בין מין העיקרים שנקצרו מקודם וחזרו ועשו, ושניהם נקראו ספיחין. בין מן העשבים והירקות שעלו מאליהן, ואין להם זרע, הכל מותר לאוכלו מן התורה, שנאמר והיתה שבת הארץ לכם לאוכלה, וכו', ומדברי סופרים שיהיו כל הספיחים אסורין באכילה. ולמה גזרו עליהם מפני עוברי עבירה, שלא ילך ויזרע תבואה וקטניות, וזרעוני גנה בתוך שדהו בסתר, וכשיצמח יאכל מהם ויאמר ספיחים הן, לפיכך אסרו כל הספיחים הצומחים בשביעית, עכ"ל. ועיין שם בכ"מ דמקורו הוא מתורת כהנים (בהר פ"ד ה"ה) וכחכמים דסברי דספיחין אסורים מדרבנן, ופליגי על ר"ע דסבר דאיסור ספיחין מדאורייתא. וכתב עוד הרמב"ם (שם ה"ג): הא למדת שאין אוכלים מפירות שביעית, אלא פירות האילנות והעשבים שאין זורעין אותם רוב האדם, כגון הפיגם והריבוזין השוטים וכל כיוצא בהם, אבל הירקות שדרך רוב האדם לזרוע אותן בגנות ומיני תבואה וקטניות כל הצומח מהן אסור מדבריהם וכו' עכ"ל. נמצינו למדים מכל לשונות אלו של הרמב"ם שכל הטעם של גזירת ספיחין הוא מחשש שמא יבואו בני אדם ויזרעו בשביעית ויאמרו שהצמחים עלו מאליהן, וזה שייך בירקות שאפשר לזרוע בשביעית בסתר, ולהנות מהגידולים בתוך השביעית, אך באילנות שאי אפשר לעשות כן לא גזרו.

ועתה נבא לבאר איך יהיה דין הספיחין בבננות, ובראש נבאר כיצד דרך גדילת הבננות. תחילה לוקחים שתיל ושותלים אותו במטע, לאחר מכן מוציא שתיל זה עלים רכים שבמשך הזמן מתקפלים ומתקשים ונעשים כמו קנים קשים. בכל שנה גדלים הבננות על ענף אחר, משנגמר גידול הבננות על הענף השני ולאחר שגדלו הבננות והענף מתחיל להתייבש, גדלים שוב הבננות על הענף השלישי, בדרך כלל מתייבש הצמח לגמרי אחרי הפעם השלישית שטען פירות. מזמן ששותלים את שתיל הבננה עד שהוא מוציא פרי עובר זמן של כשנה ורבע או שנה וחצי בערך. ואם כן כל הבננות שנמצאים בשוק בשנת השמיטה, הם מאותם שתילים שנשתלו בשנה השישית לפני שהגיעה שנת השמיטה. והנה כתב בגאון צבי (כרם ציון, בהלכות פ"א ה"ב) דבבננות לכאורה כיון שאינו נזרע כשאר ירק, אלא שיוצאים משרשי האילן ענפים חדשים כל שנה שמהם גדלים פרי הבננה, הרי כל שאינו נזרע דינו כשאר אילן דלית ביה גזירה דספיחין. ע"כ. ולדבריו יש להשוות דין הבננות לדין האילן ואין כאן איסור ספיחין. ואין לומר שנחשוש שמא ישתול בשביעית כדי שיצא בשמינית, שעל זה לא מצינו שגזרו חז"ל.

גם בשו"ת ישועת משה (ח"א סי' ב) העלה שאין איסור ספיחין בבננות, וכתב דיש לחלק בין שתילה לזריעה, דעיקר הגזירה בספיחין הוא מפני עוברי עבירה, שלא ילך ויזרע תבואה וקטניות וזרעוני גנה בתוך שדהו בסתר, וכשיצמחו יאכל מהם ויאמר ספיחים שעלו מאליהן, כי לאחר הזריעה לא ניכר כלום עד שיצמחו, משא"כ שתילים שניכרים טובא על פני השטח תיכף לאחר השתילה, הרי אי אפשר לומר שהם ספיחים, כוון שראו שאתמול היתה שדהו ריקה ובודאי הם נשתלו בשביעית. ולכן על זה לא גזרו. טעם נוסף כיון שיש לגזע הבננות צורה של עץ פרי, אפשר לומר שאינן בכלל גזירת הספיחין שגזרו בירקות, אף שברכת הבננה בורא פרי האדמה. וזה דומה לספיחי כרוב הדומים לאילן שאין עליהם דין ספיחין. ואף שהרמב"ם לא חילק בין כרוב לשאר ירקות, מכל מקום כאן בפרי הבננה נעשה הדבר ע"י נטיעה ושתילה, ואפשר לומר שאינו בכלל הגזירה, שהרי נטיעה בשביעית היא מדרבנן, ואיך יגזרו שמא יבואו ליטע בשביעית, הרי זה בכלל גזירה לגזירה. ע"כ. ועיין עוד שם בסימן ח' דכתב דאף למאן דבעי שיצא הפרי בששית, ואז לא אסרין משום ספיחין, בבננות אין להחמיר כיון שהגזע קיים ואינו נזרע אלא נשתל, על כן יש לגידולין אופי של פירות האילן. יעויין חזו"א (סי' כב אות ב). הרי שבכגון זה שכל הגזע ישנו בששית ורק אז ראוי להניב פירותיו בשביעית, הרי כל שהעיקר הוא מששית, ואין בפירות שגדלו

בשביעית משום איסור ספיחין. ע"כ. עש"ב. ויש להעיר על מה שכתב שנטיעה בשביעית היא מדרבנן ואין לגזור בזה איסור ספיחין דהוי גזירה לגזירה. הנה דין זה אם נטיעה אסורה מדרבנן או מדאורייתא, הוא פלוגתא בפוסקים, שהר"ש (שביעית פ"ו מ"ו) סובר דנטיעה דאורייתא, ולומד זאת מקל וחומר מאיסור זמירה. ע"ש. וכן כתב החזו"א (שביעית סימן יד' ס"ק כ') בדעת הרמב"ם, שנטיעה אסורה מן התורה, אלא שאין לוקין עליה דאפשר דהוי בכלל אין מזהירין מן הדין. ע"ש. אלא שדעת המהר"י קורקוס (שמו"י פ"א ה"ד) שהנוטע בשביעית אין איסורו אלא מדרבנן לדעת הרמב"ם. ע"ש. וכן עיין באור לציון (רמב"ם שמו"י פ"א ה"ג) דכתב דהעיקר לדעת הרמב"ם דנטיעה אינה אסורה אלא מדרבנן. עש"ב. ונמצא שדין זה שנוי בפלוגתא בפוסקים.

גם בשו"ת מנחת שלמה (ח"ג סי' קכ' ס"ז) כתב דשפיר מסתבר דאין ספיחין בבננות. אלא דיש להסתפק אליבא דהרמב"ם, כיוון שסובר דאפילו אם צמח כל הירק בשביעית והוסיף כל שהוא בשביעית ונלקט, אע"ג דבכה"ג לא שייך כלל החשש שיזרע בסתר וכו', אפי' הכי כיון שהוא קדוש בקדושת שביעית אסור גם משום ספיחין, ואם כן אפשר דה"נ גם בבננות. אך נראה להקל מטעם אחר, שכפי שנשמע אם זורעים גרעין ולא שתיל, אינו נותן כלל פירות בשנה ראשונה, ונמצא שאין מקום לגזור אלא בהעברת שתיל ממקום למקום, וכיון שכן פשוט הוא דהרי זה דומה לאילן, ולא אסור משום ספיחין גם להרמב"ם. ע"ש.

וכן כתב בספר שמיטה כהלכתה (עמ' כח), הבננות אין בהם איסור ספיחין, כיון שאינו נזרע, ודומה לאילן, וגם אין חשד שישתול, שאינו ראוי אלא בשמינית, ועל זה לא מצינו גזירת ספיחין, ומה שמוציא בשביעית ע"כ נזרע כבר בשביעית, ולכן לכ"ע אינו בכלל גזירת ספיחין. וכתב ששמע שכן הורה החזו"א זצ"ל הלכה למעשה, שאין בבננות איסור ספיחין. גם בספר ברית עולם (שביעית עמ' לד) כתב, דידוע דשתילי הבננות צומחים סביב השורש של העץ ועוקרים אותם ושותלים אותם מחדש, ושתילים עושים פירות אחר שנתיים, ולכן אין לגזור בהם איסור ספיחין. וכן העלה בספר משנת יוסף (ח"א סי' כ). עש"ב. וכן כתב הגר"ח נאה זצ"ל (בספר הערות למעשה בעניני שמיטה, עמ' ז) דבננות מותרים באכילה בשביעית, אבל קדושת שביעית נוהג בהם, דהם ירק, ואזלינן בהו בתר לקיטה, דכיון שהגזע כולו מתייבש, ורק סביב השורש צומחים שתילים, ולא נשאר כלום מהגזע, זהו ממש הדין המבואר ביורה דיעה, דכל המוציא עליו מעיקרו הוא ירק והוי כלאים בכרם. עש"ב. וכן העלה בילקוט יוסף (שביעית פכ"ג ס"ו) דאין בבננות גזירת ספיחים ומ"מ נוהג בהם קדושת שביעית. ע"ש. וכן הוא בספר שביתת השדה (פט"ז הי"א) דאין איסור ספיחים בירקות הנותנים פרים לאחר שנה מזריעתם כגון הבננה והאננס. ע"ש.

והנה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' צה בסוף התשובה) הביא מה שכתב בשו"ת משנת יוסף (הנ"ל) שאין נוהג בבננות איסור ספיחין, ורק קדושת שביעית נוהג בהם, וכתב דהבד"ץ בירושלים עיה"ק ת"ו החמירו גם בבננות בספיחין. וכתב עוד שלדעת הסוברים שאין ספיחין בבננות נשארו החששות של שמור ונעבד ונזרע בשביעית, והחששות של נעבד ונזרע בשביעית אינם במציאות בבננות שלפני הפסח דשביעית, דודאי שלא נשתלו בשביעית ורוב העבודות הם לאוקמי, כמ"ש בספר ברית עולם (סי' ג' סעי' מה) ועוד טעמים שבתשובת משנת יוסף (הנ"ל). ונשאר חשש של שמור. ונודע שהחזו"א סמך על המקילין במשמור בשביעית, אך פה בעיה"ק ירושלים ת"ו מחמירין מאוד, שכן פסקו הגאונים שלפנינו. עש"ב. וכן עיין בזה בשו"ת משנת יוסף (ח"א סי' כא) בתשובת הגר"מ שטרנבוך שליט"א, שדן לגבי החששות של נעבד שיש בו איסור תורה. וכן בנזרע בשביעית, שיש פוסקים שירקות שנזרעו בשביעית אסורים לעולם. ומ"מ באילן שניטע בשביעית לא אסרינן הפירות. ע"ש הטעם. ועיין עוד בזה בספר שמיטה כהלכתה (עמ' כט) דיש להסתפק אם דין הבננות כירק לענין זה או כאילן. ע"ש. והנה אנן בדין קיי"ל דהעיקר להקל במשמור ונעבד בשביעית, שכן משמע מדברי הרמב"ם (פ"ד שמו"י ה"א) דכתב אפילו שדה שנטיבה בשביעית וצמחה, פירותיה מותרין באכילה. וכן ברמב"ם (שם הט"ו) דאם עבר וזרע בשביעית אם זרעו לירק מותר. וכן במהר"י קורקוס (שם הכ"ד), דמשומר מותר לדעת הרמב"ם. ועיין בחזו"א (סימן י' ס"ק ה-ו) דכתב דשמור ונעבד מותר באכילה. ע"ש. אלא שאם

ברור לנו שפירות אלא נעבדו ונשמרו, אין לקנות פירות אלו, כוון שיש בזה סיוע לעוברי עבירה, כמ"ש הרמב"ם (שמו"י פ"ח הי"ד) דמי שהוא חשוד לעשות סחורה בפירות שביעית, או לשמור פירותיו ולמכור מהן אין לוקחין ממנו דבר שיש בו זיקת שביעית. ע"ש. אלא יקח בחינם בלבד, וכמ"ש בחזו"א (שם).

ובאור לציון (שביעית פ"ה ה"ד) כתב דבננות יש בהם איסור ספיחין ויש לדון ככל הירקות שנלקטו בשביעית שאסורים באכילה, ולכן יש לקנות את הבננות בהבלעה, וכן יש לשים את הקליפות בשקית בפני עצמה. והסביר שם במקורות, שכמדומה שכיום יש אפשרות בידי החקלאים לגרום שהבננות יצאו תוך שנה, וא"כ הדרינן שאין להתיר מטעם שאין הבננות יוצאים באותה שנה. עש"ב. והנה לפי דבריו צריך לברר האין נוהג כיום גידול הבננות למעשה, שאם יתברר לנו שבאמת גידול הבננות יוצא תוך שנה יש מקום לחשוש להם משום ספיחין כשאר ירקות, ואם הגידול יוצא לאחר כשנה, אין טעם לאסור אותם משום ספיחים. וכעת לא אסתייע מילתא בידי לברר דבר זה¹.

עוד כתב באור לציון (שם) דיש לומר שהדבר תלוי במחלוקת הרמב"ם והר"ש לענין ספיחים שנזרעו בששית ונלקטו בשביעית, שלדעת הר"ש הסובר שירקות של שישית שיצאו לשביעית אין בהם איסור ספיחים שאפשר לומר שאין בהם ספיחין, אבל להרמב"ם שאסר כל ירק שנלקט בשביעית, ואפילו לא הוסיף כלום בשביעית, כגון שנלקט בתחילת השנה השביעית, אף שלא שייכת הגזירה שמא יזרע בשביעית בסתר, שהרי לא היתה שהות מספקת לזריעה וללקיטה בשביעית, מוכח דס"ל דלא פלוג חכמים בתקנתם ולא נחתי לחלק חילוקים בירקות האסורים משום ספיחים. ואם כן אין לנו לחלק חילוקים בגזירת ספיחים ואין להקל בבננות משום חילוקים אלו. עש"ב. אך נלע"ד דאף דלהרמב"ם ירק שנלקט בשביעית אפשר לומר שהטעם שאין הרמב"ם מחלק בין סוגי הירקות לגבי גזירת ספיחין, דכל ירק שיש אפשרות לזרעו בשביעית ויצא תוך שנת השמיטה, יש לחשוש בו שמא יבא לזרעו, ואף אם יש ירקות שנזרעו לפני כן בששית ונלקטו מיד בתחילת שביעית באופן שלא גדלו כלום בשביעית, בכל אופן ירקות אלו אסורים, דלא פלוג רבנן בתקנתן. אך פרי שבמהותו אין דרך לזרעו כירק ושיוציא תוך שנתו, כגון הבננות, דינו כאילן, ואין שייך בו גזירת ספיחין, ואתי שפיר גם לשיטת הרמב"ם.

וראיתי בספר דרך אמונה (שמו"י פ"ד ה"ג) דכתב דהבננות אין בהם משום ספיחין, שכן העידו בשם החזו"א דהוי לענין זה כאילן ולא כזרעים. וכתב עוד (שם בציון - הלכה לה) דיל"ע דתוס' והר"ש כתבו דכרוב לר"ש אין בו משום ספיחין דגדל כאילן, ותיפוק ליה שעולה מגזעו כמו בננות, כדאיתא בירושלמי ספ"ה דכלאים, וכן אמאי אסרו רבנן דר"ש וי"ל. עש"ב. ונראה לתרץ דיש חילוק ברור בין הבננה לכרוב, שאמנם הכרוב נראה בענפיו כאילן מ"מ דומה הוא לשאר ירקות בכך שאפשר לזרעו שנה שנה ולהוציא פרי תוך שנה, וטפי יש לגזור בו אטו שאר ירקות. תבנא לדינא דנראה דהעיקר בזה כדעת רוב הפוסקים, שאין בפרי הבננה חשש איסור ספיחין, ואם נלקט בשביעית יש בו קדושת שביעית. וצור יצילנו משגיאות ויראנו נפלאות.

¹ הערת יו"ר המכון שליט"א:

לאחר בירור נתקבלו הנתונים הבאים, ברוב חלקי הארץ שהבננות נשתלות בקיץ הם אינם נותנים תוך שנתם, אולם באיזורים שחוששים מקרה, מקדימים את השתילה לאביב, ובעונה ראשונה זו, נותן שיח הבננה את פריו לאחר כ- 11 חודש. אולם זאת יש לציין כי השתילים הנוצרים מתרבות בד"כ, נשתלים כבר בהיותם בני חודש ומחצה, נמצאת למד, ששיח הבננה לעולם נותן פריו לאחר שנה. זאת ועוד יש לציין, שאין זה רוב הגידולים. וגם שתילים אלו רק בפעם הראשונה שנשתלו נותנים תוך שנתם אבל בשאר שנים אינם נותנים תוך שנתם. ואכמ"ל.

הרב דוד אביטן שליט"א המכון למצוות התלויות בארץ

חשון תשס"א

זמן הביעור בפיטאיה

ובו כמה פרטים מדיני ביעור

הפיטאיה הוא פרי טרופי שלאחרונה התחילו לגדלו בארץ. וכיום יש מפרי זה כאן בארץ שני זנים, אדום וצהוב. האדום נותן פירות מסוף יולי עד אמצע דצמבר [לעניינינו: מתמוז תש"ס, עד כסליו תשס"א. ומתמוז תשס"א, עד כסליו תשס"ב]. והצהוב בחדשים ינואר פברואר מרץ [טבת, שבט, אדר].

ייש לברר חובת ביעור בפרי זה. האם נדון כאילן שעושה פירות ב' פעמים בשנה והאם אוכלים מהאדום על הצהוב ומהצהוב על האדום.

במשנה שביעית פ"ט מ"ד: "אוכלין על הטפיחין ועל הדופרא אבל לא על הסתוניות. רבי יוסי מתיר כל זמן שביכרו עד שיכלה הקיץ". ודופרא פירושו הראשונים, אילן שעושה פירות ב' פעמים בשנה. וסתוניות פירש הריב"מ, ענבים העומדים בגפן כל ימות הסתיו ונקראים על שם הסתיו - סתוניות. וכ"כ הרא"ש בפירושו בשם הערוך. אבל הרמב"ם בפירושו המשנה כתב שסתוניות הם פירות החורף. [ואדרבא נראה מדבריו במשנה תורה הל' שמיטה פ"ז ה"ד שאוכלין על ענבים קשים ביותר שאינם נגמרים עד סוף השנה. וכתבו מהר"י קורקוס ומרן בכס"מ והרדב"ז שלהרמב"ם היינו טפיחין. ע"ש]. וביכרו פרשו הראשונים - חנטו.

ובירושלמי שם אמר ר' יוסי הוינן סברין מימר מפליגין ר' יוסי ורבנן בסתוניות, אבל לא בדפרין, אשתכח תני רבי יהודא מתיר בדפרין והן שבכרו עד שלא יכלה הקיץ. ולדעת הר"ש סיריליאוס מסקנת הירושלמי שמחלוקת ר' יהודה ורבנן היא רק בדופרא, שלדעת ר' יהודה אין לאכול על הדופרא אלא א"כ ביכרו עד שלא יכלה הקיץ. אבל סתוניות אפי' בכרו עד שיכלה הקיץ כיון שרובם לא שכיחי אין סומכין עליהם כלל לכולי עלמא. אמנם הראשונים והגר"א פירשו שר' יהודה חולק בין בדופרא ובין בסתוניות, ובדופרא חולק לחומרא, וסובר שדוקא אם בכרו עד שלא כלה הקיץ אוכלים עליהם, ובסתוניות חולק לקולא, וסובר שאם בכרו עד שלא יכלה הקיץ אוכלים עליהם. ורבנן סוברים שאין אוכלים על הסתוניות כלל כיון שרובם חונטים בחורף.

ולכאורה קשה, אם רבנן חולקים על ר' יהודה בדופרא, וסוברים שאוכלים על הדופרא גם אם חנטו אחר הקיץ, כלומר בסתיו, א"כ למה אין אוכלין על הסתוניות, הרי המדובר הוא ממש על אותו דבר לכאורה. בהכרח צריך לומר, שההבדל בין סתוניות לדופרא הוא בכך, שדופרא שעושים פעמיים בשנה, ובזמן שכלים הפירות בפעם הראשונה כבר מתחילים לגדול פירות בפעם השניה עוד בשנה השביעית, בדרך כלל, ולכן גם אם המציאות היא שהפירות בכרו בסתיו, שהוא כבר שנה שמינית, עכ"פ כיון שהפירות הללו רגילים לצאת תמיד בשביעית, אין זה נראה כפירות של שנה אחרת, ואוכלים עליהם. לא כן סתוניות, שהם לעולם פירות הסתיו, ולעולם זמן הקטיפה שלהם הוא בסתיו, ואינם עושים פעמים בשנה, אלא יש מהם שמבכרות לפני הסתיו בסוף הקיץ, ורובם שמבכרות בסתיו, אין אוכלים פירות שביעית על פירות אלו שביכרו בסתיו, כיון שנראים כפירות שנה אחרת. ודוק.

וכדי להוכיח שכן הוא, נקדים לדקדק בלשון הרמב"ם ז"ל בנדר"ד, וז"ל בפ"ז ה"ה: "אילן שהוא עושה פירות שתי פעמים בשנה, והיה לו מפירותיו הראשונות, הרי זה אוכל מהן כל זמן שפירות

שניות מצויות בשדה. שהרי מאותו המין בשדה. אבל פירות הסתיו אין אוכלין בשבילן, מפני שהם דומין לפירות שנה אחרת. ומכיון שכבר בפירוש המשנה פירש הרמב"ם שסתוניות הם פירות החורף, ודאי שכך מפרש גם במשנה תורה. וא"כ צריך להבין א. מה כוונת הרמב"ם באומרו "מפני שהם דומים לפירות שנה אחרת" הרי המדובר הוא באמת על פירות שנה אחרת, כלומר פירות הסתיו, ולא על "דומים". ב. מה הוא זה שכותב "אבל" פירות הסתיו אין אוכלין בשבילם וכו', וכי המדובר הוא על פירות שעושים שתי פעמים בשנה שכותב הרמב"ם "אבל" וכו'. הרי מדובר על סוג אחר לגמרי. ג. לשון "אוכלין בשבילם" משמע שאוכלים פירות אחרים בשביל פירות הסתיו, ולא אותם הפירות עצמם. ד. עוד צריך לדקדק במ"ש הרמב"ם שפירות שעושים ב' פעמים בשנה "אוכל מהם כל זמן שפירות שניות מצויות בשדה, שהרי מאותו המין בשדה" למה חזר שוב וכתב "שהרי מאותו מין בשדה" הרי כבר כתב קודם "אוכל מהם כל זמן שפירות שניות מצויות בשדה".

ולהאמור הדבר מבואר היטב. שדופרא מצוי בשדה בפעם השניה כבר בשנה השביעית, ומיד כשכלה הראשון כבר יש מהשני, ולכן כפל הרמב"ם שוב וכתב "אוכל מהן כל זמן שפירות שניות מצויות בשדה. שהרי מאותו המין בשדה". לומר, שדוקא בכהאי גוונא אוכלים עליהם. אבל פירות הסתיו, שאינם מצויים כלל עד השמינית, אין אוכלין עליהם, כלומר פירות הסתיו שביכרו בשביעית אינם נאכלים על גבי פירות הסתיו של השמינית, אע"פ שיש מהם שמבכירות בשביעית עכ"פ כיון שהם פירות הסתיו, אין אוכלים עליהם לפי "שדומים" לפירות שנה אחרת. כי פירות שלהי הקיץ אינם אלא מבכירות, ועיקר העץ עושה פירות בסתיו של השנה הבאה. ולכן גם דקדק הרמב"ם לכתוב שוב בדיון של דופרא לפני דין סתוניות "שהרי מאותו המין בשדה". ללמדנו טעם הדין, כדי שנעמוד על ההבדל בין אילן שעושה ב' פעמים בשנה לבין סתוניות. ודוק. ועתה אחרי כותבי נדפס ספר מנחת שלמה שביעית, למרן הגרש"ז אורבאך זצ"ל, וראיתי לו במשנתנו, עמ' רל"א, שעמד על לשון הרמב"ם הנ"ל, וכתב שממה שכתב הרמב"ם "שהרי מאותו המין בשדה", משמע שמדובר דוקא כשאין הפסקה בין המין הראשון לשני, רק שניכר שהמין השני הוא פירות הקיץ והראשון הוא פירות החורף וכדומה, מ"מ אוכלין על השני. ע"ש. והוא ממש כדברינו בס"ד.

ולפי"ז לכאורה פרי הפיטאיה האדום הוא דומה לסתוניות בדיון, ואין לדון אותו כאילן שעושה ב' פעמים בשנה. דאין זה מציאות של דופרא כלל, אלא של אילן שאין לו חנטה אחידה, כדוגמת אילן שיש לו ב' גרנות, דהיינו תאנים ואתרוג וכו', כמוזכר בירושלמי שביעית פ"ד ה"א. אבל אינו אילן שעושה פירות ב' פעמים בשנה כלל. וחייב לבער את פירותיו בחדש כסליו תשס"א.

אלא שלכאורה כיון שהפיטאיה הצהובה מוציאה כבר בטבת, יש מקום לדון אילן זה כדופרא. ולא כדופרא ממש, שהרי כאמור אין אילן אחד שעושה ב' פעמים בשנה, אלא זנים שונים הם. ואמנם אין ללמוד דין זה מהסתוניות, שלפירוש הערוך והריב"מ"ץ הם ענבים סתוניות ואין אוכלין עליהם ענבים רגילות. דשאני הני שנראים כפירות שנה אחרת. לא כן בנדו"ד. וכמבואר. אמנם האמת שההבדל בין האדום לצהוב אינו רק בזמן החנטה, אלא ההבדל מהותי, כנראה גם לענין כלאים [כך אמר לי ידידי רש"ז רווח שליט"א בשם מגדל מומחה]. וא"כ ברור שאין להתחשב כלל עם הצהובה וחייב לבער את האדומה בכסליו.

ואמנם עדין צריך לברר מכיון שכאמור יש פיטאיה אדומה כבר בתמוז, צריך לדעת האם בתשרי של מוצאי שמיטה חייב לבער שוב את הפירות, כיון שהפירות שיש באילן הם פירות שמינית, ופירות שמינית אינם מצילות מן הביעור, או נאמר מכיון שיש באילן פירות הרי לא כלה לחיה מן השדה ופטור מביעור דפירות שמינית מצילות.

ולכאורה אם נדקדק במחלוקת רבנן ור' יהודה במשנה, בדופרא, שר' יהודה מחמיר, וסובר שאין אוכלין על הדופרא אלא א"כ בכרו עד שלא כלה הקיץ, ורבנן חולקים וסוברים שאוכלים עליהם גם אם ביכרו, כלומר חנטו אחר שכלה הקיץ. א"כ משמע שפירות שמינית שפיר מצילות מביעור. ושוב ראיתי שכבר כתב כן החזון איש בס' ט"ו אות ג' ד"ה והנה. אלא שכתב שהטעם לזה הוא מפני שברוב השנים הפירות כן חונטים בשביעית. ע"ש היטב. ומוכרח לומר שמה שכתב לפני כן בפשיטות שפירות שמינית אינם מצילין מביעור, היינו אליבא דר' יהודה. ודוק.

והנה לפי הטעם שכתב החזו"א, שברוב השנים חונטים בשביעית, יש נפקא מינא גדולה לנדון דידן, שהרי אילן הפיטאיה לעולם כך הוא סדר חנטתו, חלקו בשביעית וחלקו בשמינית, וא"כ אין לאכול על פירות השמינית שלו כלל. אמנם הגרש"ז אורבאך זצ"ל במנחת שלמה ח"א סי' נ"א אות ט"ו, חולק על החזון איש, וסובר שלעולם כל שיש בעץ מן הפירות שפיר אוכלים גם אם הם פירות שמינית, ומה שאין אוכלין על הסתוניות הוא משום שיש הפרש זמן רב בין הראשון לשני. ע"ש. ולדעתו ברור שהפיטאיה פטורה מביעור בתחילת השמינית. והגם שבאמת איני כדאי להכניס ראשי בין ההרים, מחלוקת יסודית זו יש לה השלכות רבות לדיני ביעור, ותורה היא וללמוד אני צריך.

והנה באור זרוע ח"א סי' של"ב, כתב: "השיב רבינו יצחק ב"ר אברהם זצ"ל להרב רבי' יהונתן הכהן זצ"ל, כתבת כלה לחיה מתי, בשביעית או בשמינית. כך פי' ר"ת בשמינית, כדתנן [שביעית פ"ט מ"ז] עד מתי נהנין ושורפין בתבן וקש של שביעית, עד שתדיר רביעה שניה. ואי בתבן וקש של שביעית, האיך אפשר שתהא נקצר {ת} במרחשון תבואה שגדלה שליש בששית. ועוד תניא [פסחים נג,א] אוכלים בענבים עד הפסח ובזיתים עד עצרת ובגרוגרות עד חנוכה ובתמרים עד הפורים. ואי בשביעית, א"א להנות, אא"כ בששית. הלכך על כרחין שנת שמינית היה ביעור כל אחד, כמו שמפורש בזמנו. וכן מצא בספר הרב ר' משה ב"ר מיימון זצ"ל. עכ"ל האור זרוע. ונראה שר' יהונתן הכהן היה סבור שמיד כשנגמרה שביעית צריך לבער כל מה שיש לו, אע"פ שמצוי בשדה עוד לחיה. והשיב לו ר' יצחק בן אברהם שאינו כן, והוכיח שאינו חייב לבער כל זמן שיש בפועל פירות לחיה בשדה, ממה שמותר ליהנות בתבן וקש עד חשון של שמינית, כיון שלא כלה לחיה בשדה עד אז. וכו' [והוכחתו מהרמב"ם היינו ממ"ש בפ"ז הי"ז: "ויגבב עשבים יבשים עד שתדיר רביעה שנייה במוצאי שביעית"]. ודוק בדבריו. ואם איתא דס"ל לר' יצחק שאוכלין על פירות של שמינית, היה לו לסתור דברי ר' יהונתן מכל וכל, בפשוטו, דאינו תלוי כלל בשביעית ושמינית, אלא במציאות של כלה לחיה מהשדה. אלא ודאי משמע שגם ר' יצחק סובר שאין אוכלין על פירות שמינית כלל, ולכן הוצרך להוכיח שהביעור הוא כל שכלו פירות שביעית מהשדה, דהיינו בשמינית. אבל על פירות שמינית אין אוכלים כלל. וכן מוכח ממ"ש הרמב"ם הנ"ל: "ויגבב עשבים יבשים עד שתדיר רביעה שניה". משמע שאין אוכלין אלא על העשבים היבשים של שביעית, אבל העשבים החדשים שגדלו בשמינית אין מצילין אותו מהביעור, כיון שאינם של שביעית אלא של שמינית. וזה ראייה ברורה בס"ד. ודוק. ולענ"ד הקלושה גם הסברא כך היא, שחובת הביעור כשכלה לחיה היא על פירות שביעית, שחלק מממצותיה הוא הביעור, ואין להתחשב בפירות שמינית כלל.

ועל כן נראה שיש לבער את פרי הפיטאיה [האדומה] גם בכסליו של שנת השמיטה וגם בתחילת החורף של מוצאי שמיטה.

הרב ישי מזלומיאן שליט"א

שביעית בזמן שלגים
מתוך ספר הנותן שלג כת"י

א. שדה שכיסה אותו השלג, ואם לא יסולק יפסדו כל הגידולים, מותר לפנות את השלג.

כתב מרן החזו"א (שביעית סי' יז ס"ק יח - יט) שיש מלאכות שאסרו חז"ל אפילו שהם רק לאוקמי אילנא, משום שנראים יותר עבודה או משום גזירה אטו אברויי. וראה עוד בחזו"א שכתב (סי' כ אות ה) דלא אמרו חכמים בכולל, דבמקום פסידא שרינן מלאכת שביעית בזמן הזה או בתולדות, אלא מנו חכמים. מה שהתירו והן מהדברים הכוללים את הרבים, אבל לא הותר ליחיד במאורע פרטי, וגם בדברים המצויים לרבים לא הכל התירו, שהרי אסרו לעשן כדי שתמות התולעת, ולא יסוך לזהם שלא יאכל העוף וכו', ע"ש. וברידב"ז (פ"א סעי' ה ובבית הירידב"ז שם) כתב, שאפילו מלאכות שהם לאוקמי, לא התירו אם הם באות להציל מנזקים שבאים בדרך הטבע, כגון חום וקור ותולעים וכו'. והו"ד בס' משפטי ארץ שביעית (פרק ד הערה 24).

אע"פ כן נראה דשרי, לפנות את השלג מהגידולים, דאין פעולה זו של פינוי השלג בגופו של האילן, וכן אינה משכיחה את הגידולים, אלא רק משאירה את מצבם הקיים, ומאפשרת להם להמשיך ולגדול כרגיל, והוא לאוקמי ולא לאברויי. ועי' בספר אור לציון שביעית (פרק א בבאורים לשאלה יג), שהביא מדברי האחרונים לבאר את שיטת הרמב"ם (פרק א מהל' שמיטה ויובל הלכה ה) שכשכתב ולא יעשן תחתיו כדי שתמות התולעת, ולא יסוך את הנטיעות בדבר שיש לו זוהמה כדי שלא יאכל אותו העוף שהוא רך, עכ"ל. שלכאורה אין אלו אלא מלאכות דרבנן ולאוקמי אילנא, ויש להתירם. דיש שתדון, שבעישון לא ברי היזקא, וכל ההיתר לעשות מלאכה דרבנן לאוקמי אילנא הוא דוקא כשברי היזקא. ע"כ. ע"ש. ועי' דרך אמונה להגר"ח קניבסקי שליט"א (שם ס"ק לט), דאע"ג דהוי לאוקמי אילנא, לא כל אוקמי אילנא התירו, דהכא מחזי טפי כעבודה ואסרו. וכ"כ בס"ק מ"ז. ובציוני ההלכה ציין להחזו"א הנ"ל. וע"ע במש"כ בבאור ההלכה (סעי' א ד"ה ולא יאבק). ע"ש. וע"ע במש"כ הרה"ג שלמה עמאר שליט"א בחוברת תנובות שדה (גליונות מס' 28-29) ובמאמרו במדריך הכשרות בד"ץ בית יוסף (פסח התש"ס, עמ' 71), בגדר ההיתר דלאוקמי אילנא בשביעית. ע"ש. ועי' בספר חוט השני להגר"ן קרליץ שליט"א, מש"כ בעמין אוקמי ואברויי בשביעית באורך (פרק א הל', עמ' עד ואילן). ע"ש. ועי' במכתב הרה"ג שאול רייכנברג שליט"א לקמן במכתבים בענין זה. ועתה ראיתי שכ"כ בספר ילקוט יוסף שביעית (פרק ח סעי' ו). ועיין במה שכתב שם (ס"ק א) בענין ריסוס נגד תולעים ובגדרי אוקמי ואברויי. ע"ש.

ב. אם ירד שלג על האילנות, וגורמים להפסד הפירות, מותר להסיר את השלג בשביעית.

זה נחשב בכלל להעמיד את האילן, ולא להברותו. משום דכל פעולה הבאה להציל את הפירות מהפסד, הרי זה בכלל לאוקמי פירא ואוקמי אילנא, דשרי בשביעית. וכן הכא שעל ידי השלג באילן יפסדו הפירות, יש להתיר הסרת השלג. וכן פסק בילקו"י שביעית (פרק ח סעי' ז). ועי' במש"כ הגר"ח קניבסקי שליט"א לקמן בקונטרס השו"ת (אות יא). ע"ש.

וכן אם השלג עלול לגרום לשבירת ענפים, מותר להסירו.

עייין במשנה שביעית (פרק ד משנה ו): אילן שנפשו קושרים אותו שלא יוסיף להשבר. ע"כ. פירוש, אילן שנסדק מותר לקשור את ענפיו לבל ישברו יותר, אבל לצורך דיבוק סדקיו, אסור.

(רע"ב תפארת ישראל, הלכתא גבירתא ועוד). וכ"פ הרמב"ם (פ"א שמיטה ויובל הלכה כב). ע"ש. והטעם שאסרו לקשור כדי שידבקו ענפיו, כתב במקדש דוד (זרעים סי' נט אות ו ד"ה הנה הרמב"ם), משום שפעולה כדי שיעלה הענף הוא תולדה דזורע, אבל שלא יוסיף להשבר אינה מלאכה, כיון שאין רגילות לעשותה. ע"כ, (והובא בס' המפתח שם). והוא הדין לענין הסרת השלג מעל ענפים העלולים להשבר מכובד השלג. וכן פסק בילקו"י שביעית (פרק ח סע' ז). ע"ש.

ושמא יש לחלק, דהתם מיירי שהעץ כבר ניזוק, וניכר שהוא שבור ועומד, ולא התירו בקשירת הענפים רק לעצור את המשך ההיזק. אבל בשלג לכאורה אין ההיזק ניכר כלל, ורק במשך הזמן ששוהה השלג על הענפים, מחמת כובדו הוא גורם לענפים שישברו, אבל בטרם נשבר איזה ענף, שמא יש לאסור להוריד את השלג הנערם עליו. אלא שיש לומר דל שבא להציל מהפסד, וכל שכן הכא שיש חשש שמחמת כובד השלג, יפול ויקרוס העץ או ענפים ממנו, כפי שמצוי בעתות ירידת השלגים, יש להתיר הסרת השלג מעל גבי העץ.

ג. מותר לשים שקיות על הפירות בשביעית בעת גידולם על העץ, כדי למנוע מהם נזק מחמת הקור, הברד וכיוצא בזה. שמגרע באכילתם. אולם אסור לעשות כן בכדי למנוע הפסד בצורתם החיצונית או בכשרותם.

ע' בשו"ת להורות נתן ח"ה (סי' כז אות ו) שכתב, לאסור ולעטוף פירות בשקיות כדי להגן עליהם ממזיקים ומשינוי מזג האויר. ע"כ. אולם בדרך אמונה (פ"א שמיטה ויובל בציון ההלכה ס"ק קעט), הביא בשם הגר"ש אלישיב שליט"א להתיר לתת שקיות נילון על הפירות בעת גידולם על העץ, בכדי למנוע מהם נזק שמגרע באכילתם, אבל אסור לעשות כן בכדי למנוע הפסד בצורתם החיצונית או בכשרותם. ע"ש. וכ"כ בשו"ת משנת יוסף (ח"ב סי' כ) ועוד. והעיקר כדברי האחרונים המתירים, כ"כ בילקו"י שביעית (פרק ח סע' י. וע"ע בסע' ב). ע"ש. וע"ע במש"כ לקמן בסע' הבא.

ד. עץ אתרוגים העומדים למצוה, שירד עליו שלג רב ויכול לגרום שהאתרוגים יתקלקלו ויפסדו למצוה, מותר להוריד ממנו את השלג.

יל"ע במצב זה, בעץ אתרוגים העומדים למצוה, אי שרי לפנות את השלג, שהרי סו"ס יהיו ראויים האתרוגים לאכילה אף אם לא יפנו את השלג מעליהם, וכל הסרת השלג מעליהם היא לצורך מצוה גרידתא. אך י"ל דבלי להוריד את השלג מהאתרוגים יתכן שיפסלו למצותם, ושפיר מקרי לאוקמי, שהרי אם לא כן אינם שוים כמעט מאומה. ומצאתי בדרך אמונה להגר"ח קניבסקי שליט"א (פ"א הל' שמיטה ויובל בציון ההלכה ס"ק קעט) בשם חמיו הגר"ש אלישיב שליט"א, דלא הותרה מלאכה למנעת הפסד הפרי, רק כשעלול להגרם הפסד בגוף הפרי. אבל אסור לעשות מלאכות אלו לתועלת כספית גרידא, כגון לכיין את עונת ההבשלה של הפירות לזמן שמחיר הפירות יהיה גבוה, וכן אסור למנוע פגם קטן שאינו משמעותי לגבי הפרי אע"פ שהוא משמעותי לגבי מחירו. ולכן מותר בשביעית לשים שקיות על הפירות בעת גידולם על העץ בכדי למנוע מהם נזק שמגרע באכילתם, אבל אסור לשים בכדי למנוע הפסד בצורתם החיצונית או בכשרותם, כגון באתרוגים. וכ"כ כעין זה באורחות רבנו הקהילות יעקב (ח"ב עמ' שנה). ועי' תשו' מהרי"ל דיסקין (סי' כז אות ד) ובמש"כ בדרך אמונה שם (ס"ק פח). ע"כ.

אלא שיש לומר, שכל עיקרו של עץ האתרוגים הוא בשביל מצות ארבעת המינים, ובלא זה אין לו שום ענין באתרוגים, ולא נטעם לשם אכילה או עשיית מרקחת וכיוצ"ב, וכיון שפינוי השלג הוא לצורך האתרוג שיהיה ראוי למה שהוא ניטע, לכאורה הוי בכלל לאוקמי אילנא, יש להקל. וכשם

שמצינו לכמה אחרונים (הגר"ש וואזנר שליט"א, קובץ מבית לוי, קובץ ה' ניסן תשנ"ד עמ' נ, אורחות רבנו הקה"י ח"ב עמ' שנו בשם החזו"א. שו"ת משנת יוסף ח"ג סי' ו) שהתירו להסיר את הקוצים בעץ או לעטוף אותם בשקיות, כדי למנוע את פסילתם למצוה. ומ"מ בשלג קיל טפי, שאין זו מלאכה בגוף האילן, כזומר וכדומה, אלא מסיר המונע, וכל עיקרו של עץ האתרוג הוא לצורך המצוה.

ואמנם יש להסתפק, דשמא כל ההיתר הוא בכדי שהאתרוג לא יפסל למצוה, אבל לצורך שיהיה מהודר יותר, אין להקל, דזה אינו לאוקמי פירא. ואף גבי הסרת קוצים, דעת הגר"ש וואזנר שליט"א (שם), שאין להסירם עבור תוספת הידור כשרות האתרוגים, אא ללא הסרתם יהיו כשרים, וכל ההיתר הוא רק כדי למנוע פסילתם. ע"ש. ולכאורה הוא הדין גבי הסרת השלג. ושמא כיון שאינו עושה מעשה בגוף האילן, קיל טפי. וצ"ע. ועי' ילקו"י שביעית (פרק ח סע' ח), ובמש"כ הרה"ג שאול רייכנברג שליט"א לקמן במכתבים בענין האתרוגים.

ה. מותר לכסות ביריעה וכד' זרעים, פירות וגידולים למינהן המחוברים לקרקע בשנה השביעית, במקום שיפסדו לגמרי מחמת הקור, הגשמים והשלגים.

איתא במשנה שביעית (פרק ב משנה ד), מזהמין את הנטיעות וכורכין אותם עד ראש השנה. וכן כתב הרמב"ם (פ"א הל' שמיטה ויובל הל' ה) ולא יכרוך את הנטיעות. ע"כ. כלומר בשנת השמיטה. ובדרך אמונה שם (ס"ק מה) ביאר, דהיינו שיקבץ הענפים והפירות ויקשרם כדי שיעלו במישור ולא ינטו על הארץ (פיה"מ להרמב"ם), וי"א שכורכין דבר סביב האילן בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצינה (ר"ש), וי"א שמחברין קלחי הנטיעות יחד אם היו ממין אחד, כדי שיתחברו להיות כעץ אחד (רבנו נתן). ע"כ. משמע לפי פירוש הר"ש, שיש לאסור לכסות את הגידולים וכו' בשמיטה, שכן מה לי סביב האילן מה לי מעליו. אלא שא"צ לזה, דהא בהדיא כתב הרמב"ם (בפרק ג הלכה ט) בדברים המותרים לעשות עד ראש השנה: "ועושין להם בתים". ובדרך אמונה (ס"ק ע"א) הביא את ביאור הרמב"ם בפירוש המשניות, שעושין להם צל להסך מפני הגשם והשמש שלא יזיקום. וכן הביא את הר"ש בשם הירושלמי, שעושין להם בית ממש, לצל. ע"ש עוד פירושים. וא"כ אין לכסות את הגידולים, שהרי עבודה זו מותרת עד ר"ה, כמו שסיים הרמב"ם שם: "כל עבודות אלו מותרות בערב שביעית עד ר"ה של שביעית ואפילו בזמן המקדש". ע"כ. ויתרה מזו כתב בתפארת ישראל הו"ד בדרך אמונה שם (בציון הלכה ס"ק קלב), דכל שמעכב היזק שבכללות הטבע, כצינה וחמה ורוח הו"ל כאברויי אילנא ואסור. ע"ש. וכ"כ הרה"ג צבי כהן שליט"א בספרו שמיטת קרקעות (פרק ה סע' א - ב) לאסור כיסוי הגידולים. ע"ש. אולם אם בלא זה יפסדו הגידולים לגמרי, שרי. וכ"פ בילקו"י שביעית (פרק ח סע' ט). ע"ש. עי' במש"כ הגר"ח קניבסקי שליט"א לקמן בקונטרס השו"ת (אות מב).

מדור תגובות

על דין תולדה דזריעה / הגאון רבי מאיר מאזוז שליט"א

ו טבת התשס"א

לכבוד

מערכת תנובות שדה

מושב בית עוזיאל

שלום וברכה!

ראיתי מה שהעיר על דברינו ידידנו הגר"ש עמאר שליט"א בגליון תשרי - טבת עמוד 20, שאם נפרש כן נמצא דהתוס' חולקים בזה על רש"י וכו'. ואני לא פירשתי כלום בדעת רש"י אלא בדעת הרש"ש, שהוא ז"ל הבין דכוונת רש"י תולדה דזורע ממש, וכמ"ד במו"ק החורש בשביעית לוקה לפי שהוא כעין הפרט דשדך לא תזרע. ועל זה הקשה הרש"ש דא"כ למ"ד אינו לוקה איך יפרנס המשנה, ותירץ לפמ"ש בב"ב שדרכן היה להניח זרעים בבורך המחרישה והיא נקובה ובשעה שחורש נופלים הזרעים אחד אחד וכו' י"ל דבכזה מיירי מתני' דהוי זורע ממש, כלומר ולא כפירש"י שהוא רק תולדה דזורע, דבכה"ג אינו לוקה להך מ"ד. ואדרבא רש"י ותוס' חולקים לפי הבנת הרש"ש, דלרש"י אפי' במחפה הוי רך תולדה דזורע ולא זורע ממש. ואם כדברי הגר"ש עמאר נר"ו למה הוצרך הרש"ש להביא לפמ"ש בב"ב וכו' הול"ל בפשיטות דבמחפה חייב לכ"ע כמ"ש התוספות. ותו לא מדי.

בברכה

נאמן ס"ט

הפרשת תרו"מ ע"י משגיח / הרב אהרון בוארון שליט"א

בעזהש"ת יום ב' כ' בטבת התשס"א

לכבוד

מערכת קובץ תנובות שדה

שע"י המכון למצוות התלויות בארץ

בית עוזיאל

בגליון 32-33 נתפרסמו דברינו בענין הפרשת תרו"מ שמפרישים המשגיח - כשרות בחנויות ובתי עסקים. והעלינו להקל דשפיר מהניא הפרשתם. ובענף ו' כתבנו להשיב עד"ק דמרן הגרש"ז אויערבך ז"ל שפקפק בזה מצד שבעל החנות למרות שמסכים ומסמיך את המשגיח - כשרות להפריש תרו"מ מפירותיו מ"מ אינו מתרצה אלא לכך שהמשגיח - כשרות יוציא מעט יותר מא' ממאה (+1%) מהפירות ויזרוק לפח, אבל אינו מתרצה כלל לכך שהמשגיח יקנה עוד כעשירית מהפירות ללויים ועוד כעשירית לעניים. וא"כ אין ההפרשות חלות, כיון שיוצא שאין המשגיח

מוסמך ע"י הבעלים להקנות כו"כ ללויים וכו"כ לעניים. עכת"ד. ואנכי בעניי כתבתי דיש להעיר עד"ק ממה שכתבו הרא"ש בפ"ק דקדושין (סימן כ) וסיעתו, ונפסק להלכה בש"ע או"ח (סימן יד בסופו) ואה"ע (סי' כח סי"ט). ועוד. וכתבנו בקיצור דמשם מוכח שאין מעכבת התרצות הבעלים לקנין, אלא סגי בעצם התרצותו שיפרישו לו מפירותיו כדי שיהיו מותרים באכילה. ועי"ז ממילא נעשית התרומה ממון כהנים והמעשר ראשון נעשה ממון לויים והמעשר עני ממון עניים. ע"כ דברינו.

וידידנו הרה"ג העורך מהר"ד אביטן שליט"א כתב להעיר על דברינו, וכדי להקל על המעיין אעתיק תחילה לשונו: אם באמת מתרצה בעל החנות בהפרשה עצמה, גם הגרשז"א זצ"ל מסכים דשפיר דמי, וכל ערעורו הוא רק על כך שבעל החנות אינו יודע כלל מהנעשה באמת, ואין התרצותו אלא בקבלת תעודת ההכשר, ובעבורה מוכן הוא שיטול המשגיח מעט מהפירות ויזרוק וכו'. ואין בעל החנות יודע כלל מההפרשה האמיתית, ואילו ידע לא היה מסכים. ועל זה טרם ראיתי בדברי הרב הכותב שיוכיח היפך מזה. ומה שציין לסוס"י יד וכו', אינו ענין לנ"ד, וכמבואר למעיין. עכ"ל ידידנו הרה"ג העורך.

ברם בקושטא לא הבנתי הערתו. והנני לבאר בעזהש"ת את הנקודה העיקרית בה נטו דרכינו בעניותין מדרכיו בקודש של מרן הגרש"ז אויערבך זיע"א. דכפי שהבנתי יסוד דברי הגרשז"א הוא, שהתרצות באופן כללי של הבעה"ב שיפרישו לו תרו"מ אינה מספקת, וזאת משום שבהפרשת התרו"מ יש הפקעת ממון מן הבעלים, ואנו זקוקים להתרצותו בפירוש גם להפקעה הממונית. ועל יסוד זה באנו להעיר. דמצאנו בכמה דוכתי דהתרצות כללית של הבעלים לעשיית מצוה בממונו די בה גם כדי להפקיע ממנו ממון במידה שנדרשת עבור קיום המצוה, וזאת למרות שברור שהוא לא נתכוון לזה כלל בהתרצותו הכללית לקיום המצוה בממונו. ואמרת בעניי להביא לזה ראיה מפורשת מהחידוש הגדול שחידש הרא"ש בפ"ק דקדושין (סימן כ) ובעוד מקומות, שהמשאל חפץ לחברו במטרה מפורשת כדי שחבירו יעשה בו מצוה מסוימת, אף שהוא אמר בפירוש שהוא "משאל" את חפצו, מ"מ כיון שהשואל אמר לו בפירוש שמטרת ההשאלה היא כדי לקיים בחפץ זה מצוה פלונית, וע"פ הדין אי אפשר לשואל לקיים את המצוה בחפץ אא"כ יש לו עליו בעלות גמורה, אנו אומרים "דכיון שהשאל לו את הטבעת אדעתא לקדש בה את האשה, אנן סהדי דגמר בלבו ליתנה לו באותו לשון (ר"ל ובאותו קנין) שיועיל לענין קדושין, שתהא האשה מקודשת בה, כי אדעתא דהכי מסר לידו את הטבעת, ואם לא יועיל בלשון שאלה יהיה בלשון מתנה, ולכל הפחות תהיה מתנה ע"מ להחזיר". (כ"ה לשון הרא"ש שם). הרי שלך לפניך שאע"פ שהשואל נתכוין בפירוש רק להשאל, אנו אומרים שהטבעת ניתנת לשואל במתנה או במתנה ע"מ להחזיר. ויקנהו מן האשה ויחזירה לו, "או יחזיר לו דמיו". – כלשון הרא"ש שם. זהו שאמרנו בעניותין להשיב עד"ק דהגרשז"א.

ודע שאין לדחות ולומר שדברי הרא"ש נאמרו רק בענין קדושין, אשר בזה מסתמא שגם המשאל יודע את ההלכה שאין הקדושין יכולים לחול אא"כ יש לאיש המקדש בעלות גמורה על הטבעת. ומשא"כ באופן כנידון דין דהפרשת תרו"מ שאינו יודע כלום מעניני המצוה הנידונה. הא ליתא. חדא דכלל אין זה במשמעות דברי הרא"ש וסברתו. ותו דאדרבה כבר פירש המג"א (סי' תרנח סק"ג) איפכא, וביאר שהרא"ש לא כתב סברתו המחודשת הנז'אלא דוקא כשהמשאל אינו יודע את ההלכה שצריך שהטבעת תהא בבעלות גמורה של האיש המקדש את האשה. ע"ש. גם דע

שאינן להקשות על דברינו מדברי החולקים על סברת הרא"ש הנז' המחודשת. וכמו שביארנו זאת באורך בס"ד בקובץ תנובות שדה (תשרי תש"ס עמוד כה והלאה). קחנו משם¹.

עוד יש לי להעיר קצת על דברי ידידנו יצ"ו, שכתב שטרם ראה בדברינו שהוכחנו היפך סברת הגרשז"א. דהרי הבאנו דברי מרן החזו"א שכ' בפירוש (דמאי סימן טו סוף אות ו) כדברינו. וכן הבאנו שגם הגרצ"פ פראנק נ"ע הסכים לזה.

ומה שסיים הרב העורך יצ"ו בענין מה שהצריך הגרשז"א להסביר לע"ה בעל החנות בקיצור את עניני ההפרשות: ובאמת שהדבר אינו מסובך כלל, וצריך רק ללמד את בעל החנות את דין הפרשת תרו"מ בקיצור, ולאחר שיתן את הסכמתו תו לא חיישינן, ובודאי לא לדברים שבלב שאינם דברים. עכ"ל יצ"ו. הנה אנכי בעניי סבור שהדבר כן מסובך, ואינני יחיד במחשבה זו. וגם אם נסכים לדברי כת"ר שאין זה מסובך כלל, מ"מ כלל איני רואה את דברי בזה כמשנה שאינה צריכה, דיש הבדל גדול ומהותי בין אם נתפוס את ענין ההסברה לבעל החנות כחומרא בעלמא לבין אם נתפוס זאת כדבר חובה ע"פ הדין ושקרום לודאי שבלא זה כלל לא חלות ההפרשות. וז"ב.

¹ לענ"ד הדברים פשוטים דאין נדון הרא"ש קשור כלל לנדו"ד, דהרא"ש מיירי כשיש התרצות כללית, והחסרון הוא רק בפרטים. כלומר שאין המשאל יודע שההלכה היא שאין האשה מתקדשת בדבר שאול, אבל יש לו למשאל רצון כללי לתת את הטבעת לפלו' כדי שיקדש בה אשה. משא"כ נדו"ד, טוען הגרשז"א אורבאך זצ"ל, שאין בעל החנות מתרצה כלל בהפרשת עשרים אחוז מפירותיו, ולא מסכים למעשה השליח בזה, ואילו ידע לא היה מסכים כלל, כיעו"ש. וייסוד לחילוק הנ"ל מבואר בפירוש בברכי יוסף או"ח סי' שס"ט אות א', דהיכא שאין התרצות כללית לא דיבר הרא"ש. יע"ש. גם מ"ש בע"ז נגב, מדפלחו לע"ז שליחותיהם וכו' ע"ש. כבר כתב בברכ"י אה"ע סי' ה' אות טו"ב דאינו מדין שליחות ע"ש. א"כ הכא בתרומה שצריך שליחות, וכל שלא מינוהו שליח להפריש ואנן סהדי דלא ניח"ל בהפרשת עשרים אחוז וכו' ודאי לאו שליח הוא כלל. ודוק.